1937

Літопис Червоної Калини

Ч. 10.

М. Бутович

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IX. Річник

ЧИСЛО 10. ЖОВТЕНЬ 1937

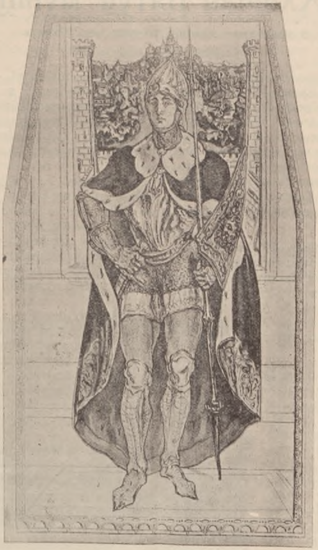

КНЯЗЬ ЯРОСЛАВ ОСЬМОМИСЛ
(1152—1187).
Рис. О. Новаківський.

Осип Мошура

З ОПОВІДАНЬ ЕМІҐРАНТА

„...Коли універсал скінчили
читать, — казав він, — то мені
здавалося, що знов ожила
Богдана постать на коні
й блиснувши різко булавою, —
панів, солдатів, мужиків
надхнула вірою новою,
перемінила в козаків
і лавами стрункими в поле
їх виряжає в бій, на мсту;
Здавалося, що на соборі
хрести повище хмар ростуть,
щоб славу пригадати древню;
здавалось, — голосом людським
співають дзвони металеві
в далекі простори й віки;
здавалось, що однаким тактом
серця бють в тисячній юрбі! —
Ні, щоб момент цей передати,
на те слова всі заслабі;
самому треба бути свідком,
щоб хвилі велич всю одчуть!..."
Та не забуду я увіки
лиш слів тих велич і красу!

Дівчина з Хлівчан рятує муніційний обоз

З присвятою славній памяти чет. Назара.

Переповів: *Пилип Сухорський.*

Багато уже писалося про ролю жіноцтва у наших визвольних змаганнях. Були це спомини про сестер жалібниць, лікарок, військових розвідчиць і провідниць повстанчих загонів. Одначе мало було згадок про наших селянок, котрі віддали великі прислуги нашій Армії, в часі визвольних змагань. Про один такий випадок, оповідав мені був. булавний нашої Армії Пилип Панасюк, (тепер господар в селі Жерниках Томашівського повіту на Холмщині) в часі мого побуту на Холмщині в 1936 р. так:

„В дні битви під Михайлівкою, (Угнівщина), дня 26 лютого 1919 р. — почав своє оповідання П. П. — обоз сотні сотника Ярощука, вертався з запілля з муніцією і харчами до Угнова. Командантом обозу був четар Назар (уродженець села Шлятин, Томашівського повіту на Холмщині, помер на тиф в чотирокутнику смерти на Великій Україні).

Їхали ми досить швидко, бо мали наказ не гаятися, тому, що було мало муніції, а ми надіялися бою за Угнів і мали відомости про прибуття до Рави більших ворожих сил (Ґрупа Буг). За нами, довгим шнуром витягнулися обози інших галицьких частин відтинка Угнів. На переднім возі їхав я і козак Саула. Коло години десятої рано, доїхали ми до села Хлівчан. Здивувало нас не мало, що в селі не було ніякого руху, нікого не було видно на дорозі. Це нам видалося підозрілим і ми заховуючи осторожність, звільнили темпо їзди. Наші підозріння показалися оправдані. З одного дому вийшла сільська дівчина з відрами по воду, прямуючи до керниці. Не звертаючи в нашу сторону голови, вона промовила:
— Уважайте, в селі є польська кіннота і на перехресті дороги зробили на вас засідку. З дороги їх не видко, бо вони поховалися за домами.

Чи багато їх буде? — запитав я.

— Буде з пів сотні, — відповіла дівчина і набравши води пішла до своєї хати.

Я задержав передній віз і відомість передав чет. Назареві, командантові, котрий зразу не повірив, щоб у селі, в запіллі наших фронтових частин міг бути ворог. Але в часі наших визвольних змагань були і такі випадки. Чет. Назар велів задержати обоз і на місці завернути а рівночасно зібрав охорону обозу, щоб вислати розвідку. Та не успіли ще всі вози завернути, як з села почали до нас стріляти. Ми почали відстрілюватись, щоб дати змогу завернути цілій валці. В тім часі частина ворожої кінноти почала нас окружати з боків, щоб замкнути нам відворот. Однак цей маневр не дуже то легко їм ішов, бо був сніг і коні стрягли. Ми всетаки мусіли поспішати, щоб не дати замкнутися в кільце.

Як тільки наш обоз завернув, командант дав наказ повним ходом рушити назад. Охорона умістилася на задніх возах і стріляючи до ворога, змушували його держатися у досить приличній віддалі. З Хлівчан ми виїхали щасливо, та в полі чим раз більше почали окружати нас з боків, а наші обозні конята, помучилися і стали приставати.

В останній хвилі, прийшла нам поміч. В сусіднім селі стояла наша жандармерія, котра заалярмована стрілами, поспішила нам на поміч. Жандармерія розсипалася в розстрільну, відбила наступ і прочистила дорогу нашим фронтовим частинам, відступаючим з Угнова. Ми видісталися щасливо з опресії, завдяки проворности молодої сільської дівчини і злучилися зі своєю сотнею аж у Кристинополі, другого чи третього дня. — Пережив я ще не одну воєнну пригоду, та отся глибоко врізалася в мою душу.

Старий вояка скінчив своє оповідання, зідхнув і задумався. Було видно, що він ту пригоду пережив ще раз, оповідаючи її.

Летунський відділ У. Г. А.

Написав: сот. *Петро Франко*, б. ком. лет. від. УГА.

В летунському полку У. Г. А. на Великій Україні. Шатава 25. VII. 1919.

Із літаками я познакомився добре у Вінер Найштадті, а потім у летунській школі в Райльовац коло Сараєва 1916 р., де відбув летунську школу як технічний старшина.

Із Райльовац я вернувся до Леґіону якраз під Соснів, де мало що не попав у російський полон. Потім прийшли ходи й переходи: Камянець Подільський, Бірзуля, Олександрівськ, Одеса, Чернівці і похід на Львів. Коротка оборона касарень Фердинанда, Кайзервальду, палати Ґолуховського і відступ.

Коли моя сотня скорострілів стояла на Високім Замку, кілька разів прилітав у гості польський літак.

Але я приготовив скоростріл і чекав. Й одного гарного пополудня, низенько над нами появився той літак... Перша бомба впала далеко від нас. Моя сотня розбіглася у паніці, бо бистрі очі стрільців побачили, як із літака доглядник кинув бомбу, що мала впасти просто на нас. Я лежав під скорострілом та дивився, як бомба летіла просто на мій скоростріл, який сипав кулями. Я мірив значно перед літак, але висліду не було видно. Бомба знижувалася божевільно скоро. Очевидно це так тільки здавалося, що вона летить просто на мене. Вона впала за обрив, яких шість кроків від скорострілa, саме там, куди в паніці кинувся мій ст. дес. Я. із кількома стрільцями. На щастя бомба не вибухла. Маленька затримка скорострілa, мій помічник блискавично змінив набій і скоростріл узяв на ново приціл... Літак повернув і полетів на Янівське болоня. Говорили потім, що літак вернувся міцно ушкоджений а пільот ранений.

Чи це була моя заслуга, годі сказати, бо в цю пору на ринку під ратушем стояв наш підхорунжий С. і всі шість набоїв зі „штаєра" випустив у літак. Був добрий стрілець і як запевняв, хибити не міг. Якби там не було, польський літак більше не появлявся.

Наш відворот спинився у підльвівських селах і я негайно предложив Начальній Команді, полковникові Стефановому, що зорґанізую відділ літаків. Гадка подобалася і я одержав відповідний приказ.

Я в першу чергу оглянув усі летунські майдани, які нам моглиби придатися. Майдани по австрійській армії були в Рогатині, Стрию, Тернополі, Станиславові та Краснім. Найкраще представлявся майдан у Краснім. Зі всіх закутків Галичини прийшлося звозити летунський матеріял: колеса, двигуни, моделі. Я це все вишукував по площах, ваґонах, маґазинах та відсилав до Красного.

Там були: по перше чудовий летунський майдан, знамениті ган-

Аварія — але не катастрофа. Літак сильно ушкоджений. Від лівого крила сотник Франко й хорунжий Кузьмич.

ґари на літаки, бараки для старшин та стрільців і багаті варстати, в яких були добірні станки для точення, стругання, кування, відливання і т. д.

Вже від першої хвилини мав незвичайну підмогу зі сторони четаря Слєзака, що завідував майстернями. Для нього ми спровадили знавців токарів та майстрів із Відня. Приїхало й кількох пільотів віденців, які віддали нам (з малими виїмками) добрі прислуги. Деякі з них були комуністи, а дехто з них переводив саботажі, заки наша розвідча служба цього не викрила. Між віденцями пільотами був і підстаршина Кубіш, відомий мені ще з Райльовац. Там він „ухитрився" при сіданні наїхати на другий літак і оба літаки розторощилися на куснички. На щастя це була тільки аварія а не катастрофа. Аварія (розбиття) буває тоді, коли знищиться більше або менше сам літак, орел або двигун, а катастрофа (нещастя) коли при тім є жертви в людях. Таких аварій мав п. Кубіш більше в Босні, але в нас літав добре. Раз літав зі мною і тримався при тім несогірше, все таки не мав такої певности, як мій постійний пільот ст. дес. Кавута.

Перші літаки змонтовано з великими трудноздщами. Бракувало багато запасних частин. Нераз приходилося вмонтовувати інші двигуни, як належалося даному „орлові" („орел" це літак без двигуна). Це було доволі небезпечне, бо кожний двигун має свою окрему вагу, а головно силу коней. Коли я раз летів таким літаком, у якім був двигун замість 120 кінських сил на 180, двічи в леті відчув міцне шарпнення, яке мало що не звалило мене з ніг. Але властивої причини шарпнення мені не вдалося ствердити, бо при оглядинах двигун був на своїм місці. Пільот був дуже занепокоєний і тим літаком більше не хотів літати. Я літав ним іще два рази.

У перші дні після змонтування першого літака, коли ми випробовували двигуни, треба було побороти три труднощі: не було смару, не було бензини і не було дуток (камер). Я післав Степана Слєзака до Борислава. В Бориславі в рафінерії працював тоді мій товариш із львівської політехніки інж. Ґонсьоровський, який завжди постачав нам найкращу бензину і відповідні смари. І одно й друге має для літаків першорядне значіння.

Труднощі з дутками в перші пробні лети усунули ми попросту при помочі сіна. Коли я раз їхав автом із Сокаля, трапилася мені пригода: дутка тріснула, ґумового клею не було, а треба було ще проїхати до 100 км. Я набив плащ колеса міцно сіном і ми проїхали чудово тих 100 км. за кілька годин і то по ненадто добрій дорозі. Очевидно і літак тримався сяко-тако на таких сінових колесах.

Перший, пробний лет на літаку типу „бранденбурець" пільотував ст. дес. Кавута, а як доглядач полетів поручник Слєзак. Властиво мав летіти я. Але в хвилі, коли почали пробу двигуна перед відлетом (стартом), пор. Слєзак стояв ближче, всів скоріше і йому припала честь перевести перший хрест і першу аварію. Літак далеко не полетів... Він виконав примусовий осід на близькім полі, сів на мяку поорану ріллю і легенько перекинувся. Ми поспішили автом на поміч. Нещастя не було. Пор. Слєзак нас успокоїв, вилазячи весело зпід літака. Легенько тільки вдарився у ніс.

Тепер почали ми монтувати літак за літаком. Із цілої армії прибували старшини. Прибули старшини й від от. Петлюри.

Тепер ми кидали бомби на Високий Замок, де стояли польські батерії, на двірець, кадетську школу, де було польське радіо та польське летовище на янівськім болоню.

Ревізитувалися нам поляки і кинули нам кілька разів бомби, які не зробили нам ніякої шкоди. Одна маленька бомба впала недалеко від нашого летунського майдану і я довгий час мав із неї маленьку памятку: мідяний пропелерик, що підчас падання бомби вниз кермує рух бомби.

Польські війська до 1919 р. мали значно гірші літаки. Наші два боєві „Нюпори" та їх мистецькі пільоти сотник Федір Алємохін, який в розмові трохи гикався і четар Микола Сєриків наводили на противника жах своїми бравуровими летами. Сотник Євський, лотиш із ясно синіми очима та залізними нервами пописувався над Львовом роблячи мертві петлі довкруги кожної шрапнельної хмаринки, яка вицвітала коло нього. Сєриків відплачуючися за напад гнав за польськими аероплянами аж на їх летунський майдан, полетів над ним у малесенькій висоті та весь час сипав зі скорострілa. Ми не довідалися, чи зробив яку шкоду.

Натискані большевиками зі сходу війська УНР. наближалися до границь Галичини. Перші просякали до нас бальони та літаки. В Краснім стало людно.

Я двічі літав до Проскурова та договорювався із Гол. От. Петлюрою та його штабом про перенесення літаків до Красного. От. Петлюра переслав мені рівнож ваґон летунських бомб та 2 прегарні літаки, зіпсуті Льойди, з яких один уже при пробі розбив сот. Залозний. Другий служив нам довго. Він мав деякі примхи.

Я мав з польськими літаками тільки одну стрічу над Львовом. Вправді я розпочав обстріл із скорострілa на безнадійно велику віддаль але противник скоро знизився...

Я постійно літав із ст. дес. Кавутою, рідше з Кубішем і кілька разів із холоднокровним десятником Д.

Часто я не міг літати (літав усього 40 до 50 разів), бо на моїй голові лежав догляд над усею орґанізацією.

Треба було орґанізувати кватири для старшин, стрільців, обслуги, механіків та робітників, яких багато було в майстернях. Приміщення у майстернях були доволі скромні та геть-геть не відповідали потребам. Але дарма! Це була війна і люди з геройською посвятою переносили дощі та морози, що притьмом втискалися у кожну шпарку. А шпарок у наших дощаних бараках було багатенько...

Я безупинно їздив самоходом по поганеньких

дорогах до Станиславова, Стрия, Тернополя, збирав людей, матеріял, виряд та обговорював із от. Павленком, Мишковським та Наконечним усі тактичні справи. Всі вони до летунського Відділу ставилися дуже тепло.

Але найбільшу поміч та просто батьківську опіку мав я у нашого Державного Секретаря Військових Справ полковника Вітовського, його товариша сотника Бубели та адютанта пор. Паньчака.

І так у Вістнику Державного Секретаріяту Військових Справ ч. 2, Тернопіль 14 грудня 1918, появилося Зарядження В Вк. 16. Відділ летунів. Летунський матеріял. З дня 1. грудня 1918.

1. Командантом Летунського Відділу і референтом летунства при Державнім Секретаріяті Військових Справ іменую пор. УСС. Петра Франка.

2. Летунський Відділ підлягає безпосередньо Державному Секретаріятові Військових Справ.

3. Летовище враз із всіми забудованнями і урядженнями попередньої летунської сотні в Краснім переходить на виключний ужиток Летунського Відділу.

4. Всі зголошення до Летунського Відділу так вишколених вже у бувшій австрійській армії, як і новиків мають окружні команди і команданти відділів в полі негайно пересилати до Секретаріяту Військових Справ з відповідною дописокою і посвідкою начального лікаря даного округа або відділу, чи подавець надається до летунської служби.

5. Всі окружні команди і команди відділів в полі видадуть негайно зарядження в ціли зібрання всього летунського матеріялу в своїх округах; літаків, бальонів, частин літаків і моторів, бензини і смару, зелізного і мосяжного дроту, нафти та сирівців як скіри, ясеневого дерева, ґуми в ціли зложення зібраного матеріялу в відповіднім маґазині. Спис зібраного і звіт (також неґативний) передадуть кожного першого місяця до Секретаріяту Військових Справ з зазначенням: Летунський Відділ.

6. Всі команданти відділів подбають, щоби при здобуванню летунського матеріялу негайно забезпечити летунське добро, чи то через вивезення до окружної команди, чи то через відповідну обезпеку. Спис майна перешлють до Секретаріяту Військових Справ.

Тернопіль, дня 1. грудня 1918 р. Товариш Державного Секретаря Військових Справ

Бубела, сотник в. р.

Таких заряджень появилося ще кілька. В однім із них, коли я щасливо вернув із полону, полк. Вітовський іменував мене сотником.

Летунський майдан у Краснім був вибраний дуже вдатно і аж до великої польської офензиви він утримався. З весною 1919 р. відеташовано одну летунську сотню під командою пор. Антона Хрyща враз із пільотом Михайлом Савчуком до Стрия.

Стація Красне — Бужськ (тепер уживають радше скороченої назви Буськ) віддалена від Львова всього на 46 км., отже яких 20 мінут для літака навіть при чоловім не надто сильнім вітрі. Стація уявляла із себе важний залізничий вузол і її охороняла окрема сотня. Стаційним командантом був отаман Д. Із Бужська ідуть поїзди до Львова, до Бродів, Тернополя і гарний гостинець веде до Бужська (6 км.) а з Бужська дороги розходяться на всі сторони світа. Доступу до Бужська з півночи боронив завзятий сотник С., до якого в гості я залетів раз літаком.

Велитенський (майже 1 км. кв.) летунський майдан розложився у куті поміж гостинцем до Бужська та залізничим шляхом до Бродів. При гостинці стояли наші бараки, ганґари, маґазини, приміщення для сотень, сховки на бензину та бомби. За гостинцем — на півн. захід широко розкинулися майстерні та бараки механіків, слюсарів і стрільців. Це була домена непосидючого орґанізатора праці пор. Слєзака. Під його кермою столярня, варстати та відливарня працювали повною парою. В маґазині було подостатком приладів та інструментів. При відвороті все те спалено до основ, а сьогодня і сліду по тім всім не залишилося. Остали тільки болючі спомини й могили героїв...

Із Бужськом лучила Красне вузькоторівка, проложена ґрафом Баденім для воження пива з його бровару до залізниці. Ту залізничку й моторові дрезини понаправляв скоро пор. Слєзак і комунікація на дорозі зросла вельми. Два маленькі возики бігали скоренько, весело чихаючи. Коли який з розгону вискочив із шин, біди не було і пасажири весело вкладали його знов на шини і візок котився дальше.

А тепер пригляньмося людям, які входили в склад Летунського Відділу, а іменно від початку його сформування 1 листопада 1918 по 10 квітня 1919, коли я відїхав до Білгороду.

Як я уже згадував, іменувала мене Начальна Команда 1 грудня 1918 р. командантом Летунського Відділу, якого не було і який тільки треба було утворити. Дотичний приказ на малім клаптику паперу, за підписом полк. Стефанова, я одержав по кількох днях після опущення Львова.

(Докінчення буде.)

Ярослав Осьмомисл, князь галицький

(1152—1187 р.).

Написав: *Мгр. Степан Білецький.*

Одним із світочів нашого славного минулого, нашої першої державности був князь Ярослав Осьмомисл, що як одинокий спадкоємець по своїм батькові Володимиркові засів на княжім престолі в Галичі (1152), стараючись не втратити нічого з батьківської спадщини, а розбудувати її.

Держава його обіймала галицьку землю, перемиську, Пониззє (сьогодні зване Поділлям), Бесарабію й Молдавію (північну частину Румунії), опираючи південну границю об Карпати, гирло Дунаю та Чорне Море. При усті Серету й Пруту до Дунаю заложив Малий Галич (сьогодні Ґалац), котрий стояв на сторожі інтересів галицької держави; тут побирано мито від чужоземних кораблів (угорських, сербських, болгарських).

Автор „Слова о полку Ігоря" оповідаючи про похід українських князів проти половців і їх поразку над рікою Калкою, (квітень 1185 р.) так характеризує Ярослава: „Галицький Осьмомисле Ярославе! Високо сидиш на своїм золотокованім престолі підперши угорські гори (Карпати) своїми залізними полками, ти заступив королеви дорогу, зачинив Дунаєві ворота, творячи суди по Дунаю. Грізний ти чужим землям; ти відчиняєш київські ворота й стріляєш з батьківського золотокованого престола салтанів у далеких землях".

Подібно характеризує Ярослава Осьмомисла київський літописець: „Був це князь мудрий, бистрий в слові, богобійний, поважаний по всіх землях і славний своїми полками; коли сталась йому яка кривда, то він не ходив особисто з військом, але посилав своїх воєводів; привів свою державу до прегарного стану, роздавав багато милостині й приймав бездомних, годував убогих і любив монаший чин, підпомагаючи його, скільки лиш міг; у всім сповняв божий закон та пильнував церковних справ і в порядку тримав клирос".

Був це незвичайно здібний політик. По смерти батька, він завернув з дороги посла князя Ізяслава київського, Петра, обіцяючи віддати забрані Володимирком пограничні київські городи, поручаючи себе опіці київського князя і називаючи його своїм батьком. Розуміється робив те, щоби зискати на часі, бо київський князь Ізяслав і його союзник, угорський король Ґейза готовились до походу на Галич. Київських городів таки не віддав, а постарався перетягнути на свою сторону угорського короля. Не могучи діждатись звороту київських городів, Ізяслав з початком 1154 р. вибрався походом проти Ярослава, забираючи зі собою як союзників волинських князів та повернувши собі Погорину (городи над Горинем) забрану Володимирком. Над р. Серетом на північ від Теребовлі зустрілися два вороги Ізяслав і Ярослав. Сили київського князя були значно більші від Ярославових, а притім Ізяслав був дуже добрий полководець. Галицькі бояри боялись, щоби Ярослав не наложив головою та казали йому замкнутись в Теребовлі: „Ти молодий князь, поїдь собі на бік і дивися на нас, як ми будемо складати голови за честь твого батька й твою за те, що твій батько нас кормив і любив. Ти у нас князь один і якби що з тобою сталось, щоби ми зробили. Їдь до городу, а ми самі будемо битись з Ізяславом. А хто з нас остане в живих, прибіжимо до тебе й зачинимось в городі з тобою".

Почалась крівава битва, треваюча від полудня до вечора, але вислід був непевний. Ізяслав вправді переміг галичан, що бились з його полками, однак волинські князі кинулись втікати перед галицьким військом. Отже Ізяслав ужив підступу, кажучи поставити на побоєвищі галицькі прапори захоплені в битві, і заманив ними велику кількість галицького війська забираючи в полон. Решта галичан побачивши, що сталось, втікла до Теребовлі, де замкнулась разом з Ярославом. Ізяслав лишився з невеликим військом на побоєвищі, а полонених мав дуже багато. Побоючися випаду галичан з Теребовлі й великої кількости полонених зчинив нелицарське діло. Казав вирізати полонених, кромі „лучших людей", за котрих сподівався дістати більший викуп. Уважаючи себе за побідника він повернув до Києва, але полишив по собі пятно злочинця вбиваючи безборонних полонених. В галицькій землі з цього приводу був великий плач, як каже літописець.

Розкопують руїни катедри св. Богородиці в Крилосі, яку збудував князь Ярослав Осьмомисл 1154 р.

Коли Ізяслав скоро помер, а на Волині повстало кілька дрібних князівств, зверненних фронтом своєї політики на Київ, Ярослав почував себе безпечним від сходу; він увійшов в приязнь з волинськими князями, а з Польщею й з угорським королем заключив союз, що позволило йому безпечно занятись внутрішніми справами своєї держави.

Тільки справа галицького претендента Івана Ростиславича Берладника, котрий намагався повернути собі Галич забраний йому батьком Ярослава (1141), трохи його непокоїла. Іван перебував у тестя Ярославового, Юрія Суздальського, котрий по смерти Ізяслава заняв для себе Київ. Отже Ярослав зажадав від Юрія видачі Берладника, на що він зразу погодився; але за Іваном обстали Київський митрополит і ігумени закидаючи Юрієві нарушення присяги даної Іванові. Тоді Юрій відіслав назад Івана до Суздаля. Та по дорозі захопив його чернигівський князь Ізяслав Давидович, щоби зашахувати Юрія, а заразом Ярослава і коли зайде потреба поперти претенсії Берладника до Галича.

Вмедовзі помер Юрій, а Київ заняв Ізяслав Давидович. Ярослав вправді зблизився до нового київського князя, однак зажадав від нього видачі небезпечного для нього Івана (1158). Для попертя свого домагання притягнув найбільших сучасних сусідних володарів, як, чернигівського князя Святослава Ольговича, Ростислава Смоленського, волинських князів Мстислава Володимирського, Ярослава Луцького і Володимира Дорогобуського та угорського короля й польських князів, котрі разом з Ярославовими прислали своїх послів, жадаючи від Ізяслава видачі Берладника. Те, що Ярослав потрапив в часі пяти років свого панування навязати взаємини з тільки володарями, свідчить про великий його дипльоматичний хист.

Одначе Ізяслав не міг погодитись на домагання Ярослава і відпустив від себе Івана, котрий подався за поміччю до половців. Ізяслав і Ярослав почали готовитись до війни. Тимчасом Іван з половцями пішов на долішнє Подунавє, котре разом з городом Берладом*) заняв і став збирати берладників до нового походу на Галич, грабив кораблі галицьких купців і рибалок, котрі плили Прутом і Дунаєм до Чорного Моря, а врешті з половцями й берладниками рушив в гору Прутом на галицьке Пониззє радо приниманий мешканцями; піддався йому вже Кучелмин на правім березі Дністра, але до Ушиці прибула Ярославова залога і мешканці не могли отворити Іванови Берладникови города. Половці хотіли здобути город силою, а місто пограбити, але Іван не погодився, не бажаючи собі зражувати прихильних йому людей. Це розгнівало половців і вони покинули Івана, залишаючи його з берладниками, що приневолило Івана перервати дальший похід; всежтаки він мав свою партію в Галичині, котра запрошувала його на галицький стіл:

*) Берладь над Дунаєм при устю Прута.

Саркофаґ, знайдений під підлогою катедри в Крилосі, правдоподібно з тлінними останками кн. Осьмомисла.

„Тільки ти покажи свої стяги, ми зараз відступимо від Ярослава".

Ярослав підозріваючи Ізяслава Давидовича київського, що він попирає потайки Івана, готовився з волинськими князями до походу на Київ, одначе чернигівські запосередничили хвилевий мир. Коли Іван змушений покинути галицькі землі утік до Києва, Ізяслав рішився уладити похід на Ярослава Осьмомисла, але цей випередив його й разом з волинськими князями рушив на Київ, прогнав Ізяслава і заразом Івана Берладника, котрі спільно ділили недолю. Здається ділом Івана був напад берладників на Олеше (1159). Іван Берладник помер в Візантії, у Солуні, куди подався здається по смерти свого опікуна Ізяслава (1161).

Так Ярослав міг бути спокійний в заграничній політиці. В Києві засів його союзник Ростислав, а потім Мстислав, куди Ярослав висилав свої полки в поміч. Взаємини Ярослава з Польщею й Угорщиною оставали й дальше добрі. Польща і Угорщина заняті були своїми внутрішніми справами. В Угорщині по смерти Ґейзи († 1161) почались замішання, а новий король Стефан III. († 1173) розпочав війну з Візантією за Болгарію й старався перетягнути на свою сторону Ярослава Осьмомисла, маючи намір оженитися з дочкою галицького князя (ок. 1164); однак цьому старався перешкодити візантійський імператор Мануїл.

До зближення галицької держави з ворожою Візантії Угорщиною причинився Андронік Комнен, кузин Ярослава, котрого в р. 1154 арештовано за державну зраду, як контркандидата на візантійський стіл, і витримано 10 літ у вязниці; йому вдалось утекти до Галича, де Ярослав, як каже візантійський літописець, приняв його „з отвертими раменами"; Андронік був ним дуже шанований, засідав навіть в його Раді та їздив з ним на лови, а навіть одержав від Ярослава

кілька городів „на утішення“, як каже наш літописець. Коли візантійський Мануїл погодився з Андроніком, охололи відносини Ярослава до Угорщини і не дійшло до заключення подружжя доньки Осьмомисла з угорським королем Стефаном III. Ярославові дуже залежало на Візантії, з котрою провадив оживлену торговлю й мав з цього великі доходи.

Хоч як Ярослав стояв сильно супроти загряниці, то у внутрішних відносинах він почувався слабшим. Галицькі бояри, що здобули собі вплив вже за Володимирка, Ярославового батька, тепер ще більше старались узалежнити від себе Ярослава, що мали ми нагоду бачити в битві під Теребовлею, відсуваючи його від особистої участи в битві з Ізяславом, а й пізніще у походах його виручуючи. Зріст цих боярських впливів дався сильно відчути за Володимира Ярославича і Романа Мстиславича, але найбільше за перші сорокліття життя Данила Романовича, супроти котрого вони висували ріжних кандидатів або скидали їх після своєї вподоби, аж врешті король Данило згнобив це „коромольне“ боярство остаточно (1244 р. під Ярославом), виховуючи нове патріотичне державнотворче.

Ярослав хотячи забезпечитись від київських князів і Івана Берладника оженився був з дочкою Юрія суздальсько-київського, Ольгою, затісняючи тим самим союз. Але вона не потрапила зєднати собі серця свого чоловіка. Здобула собі його якась Настася з боярської родини Чагрів. Він полюбив її щиро, а сина, що мав від неї, Олега, при кінці свого життя установив наслідником галицького престола. Та це було б нічо такого страшного, бо тоді було в звичаю жити, як в нас тепер кажеться „на віру“, колиб не зискала своїх впливів на дворі князя родина Чагрів. Це обурювало інші боярські родини й вони підняли бунт (1170) під проводом давного впливового боярина Константина Сірославича та служебного князя Святополка, ніби в обороні прав княгині Ольги Юріївної й її сина Володимира.

Княгиня Ольга з сином і численними боярами подалась до Червеня, звідкіля Володимир кермував бунтом бояр, що лишились в Галичі. Бояри інтернували Ярослава, вирізали ненависних їм Чагрових, а нещасну Настасю спалили на кострі. Сина її Олега вислали за границю на вигнання, а Ярослава заприсягли, що він буде жити добре з княгинею і не вкорочуватиме впливів боярів-бунтівників, котрі хотіли задержати для себе управу під кривалом княжої власти. Не виключена тут і суздальська інтриґа, щоби ослабити сильне становище Ярослава Осьмомисла назовні держави.

Взаємини Ярослава зі шлюбною жінкою не поліпшились від спалення його улюбленої Настасі. Вже на другий рік (1171) Ольга з Володимиром тікають з Галича до Ярослава луцького, що обіцяв їм змусити Ярослава Осьмомисла до виділення Володимирові якоїсь волости в Галичині ще за життя князя. Але бояри осягнувши своє, не журились тепер, що Ярослав не хоче жити з законною жінкою; для більшої певности Ярослав галицький не посилав проти луцького князя й своєї жінки та сина галицьких боярських відділів, а наняв за 3000 гривень польське військо і прогнав з Луцька свою жінку та сина, котрі удались до її брата Михалка в Торчеську, відтак до Чернигова й до Володимира н/Клязмою в Суздальщині де в десять літ пізніще Ольга померла постригшися в черниці. Володимир помирився з батьком і вернувся до Галича.

В 1182—3 рр. Володимир знову втікає тиняючись по сусідних княжих дворах, одначе волинські князі боялись попирати Володимира. Аж у свого тестя, славного героя протиполовецького походу, Ігоря Святославича в Путивлі знаходить Володимир пристановище. Тут побув він два роки, поки Ігореві невдалось помирити з ним Ярослава.

Ярослав задержав владу над цілою галицькою державою назовні до кінця свого життя, але у внутрішних справах мусів ділитись управою з боярами. За його життя держава сильно збагатіла розвиваючи заграничну торгівлю, а в наслідок цього мав він за що будувати численні церкви й городи. Він то м. і. побудував (1154 р.) нову катедру в Галичі під покровом св. Богородиці, котрої фундаменти тепер розкопує відомий український археолоґ др. Пастернак. З розкопок видно, що була це величезна будівля розмірами навіть трохи більша як Софійський Собор в Києві ок. 36 м. ширини; мури грубі на 2,15 м. Ця церква служила заразом за твердиню для князя в остаточности. Тут в р. 1220/21 боронився кілька днів угорський королевич Кольоман перед Мстиславом Мстиславичем Удатним, але через брак води мусів піддатись.

Ярослав Осьмомисл помер 1 жовтня 1187 р. Перед смертю скликав на двір бояр і духовенство, бідних і багатих та гостив всіх через три дні, роздавав милостині монахам і бідним, просячи їх вибачити йому всі його провини.

Боярам залишив політичне завіщання, в котрім каже таке: „Я за свого життя один тримав цілу Галицьку Землю, а по смерти віддаю свій стіл Олегові, мойому молодшому синові, а Володимиру даю Перемишль“. Притім змусив бояр і Володимира присягнути, що Володимир не буде відбирати Галича Олегові (Настасиному), а бояри не будуть йому в цій акції помагати. Одначе коли Ярослав помер, Володимир вигнав Олега з Галича на що погодились теж бояри.

Ярослава другого дня по смерти поховано в Галицькій катедрі св. Богородиці, котрої розкопку проводить, як я згадав, др. Пастернак. Вона находиться на горі в селі Крилос, кілька кільометрів від сьогоднішнього Галича, котрий розложився ближче Дністра, а треба знати, що княжий Галич займав у промірі яких 15 км.

Бої У.С.С. на Горі Кобилі 1914 р.

Уривки зі споминів. Написав: Тимко Ганчарик, підхор. У. С. С.

Півкурінь УСС. під командою от. Д-ра Степана Шухевича, в склад якого входило 2 сотні т. є сотня Вітовського і сотня Будзиновського, що до неї я належав як роєвик, по повороті з двацяток закватирувався на кілька день в Сантмікльош, щоб відпочати. Дня 6. X. 1914 р. півкурінь дістав наказ вирушити в поле і дня 8. X. 1914 р. ми виїхали в напрямі Ужоку. — На стації Чонтож півкурінь висів і дальшу дорогу відбував маршем. В Ужоку нас приділили до кавалєрійської ґрупи ґен. Лємана і ми відійшли до Турки. — З Турки верхами ми рушили в напрямі Борислава. Через цілий той час ми придержувалися кавалєрійської ґрупи пор. Рідля і з нею ми перебували кільканацять день в тих околицях. — Нераз в тих околицях ми стрічали переїжджаючих мадярських гузарів, котрі провадили на шнурах людей побіч коней, вигукуючи „шпіон Муска". — Не було то приємно нам дивитися на такі сцени. Ми, їх діти, ідемо з крісом в руках боронити інтересів тої нації, котра наших батьків безпардонно розстрілює. Дня 15. X. 1914 р. наша сотня дістала наказ бути охороною артилєрії в Кропивнику старім; хоч було це місце віддалене на кілька кільометрів від фронту, всежтаки блудна ворожа куля поранила одного молоденького вістуна нашої сотні.

По кількадневнім швенданню в тій околиці ми зайшли до Нагуєвич. — Для нас це була велика радість, бо тут уродився і провів молоді літа Іван Франко. — Я хотів зайти до помешкання Івана Франка, та на жаль Др. От. Шухевич вислав мене з моїм роєм на стежу в околиці Медвежої. — За лісом на захід від Медвежої були вже москалі і по хвилині почали нас сильним вогнем обстрілювати, тому я зі стежею мусів завернути. Ми були дуже втомлені довгими маршами і коли я в Медвежі перелазив пліт, обезсилений повалився на землю. До мене підбігла якась жінка і напоїла молоком. — Я зірвався на ноги і пішов дальше.

На лісничівці в „краснім лісі" було кількох уланів, які стояли безрадні тому, що їм на стежі москалі поранили коней і вони не мали змоги дальше їхати. Ми разом з ними вернули в сторону Нагуєвич. На краю ліса я стрітив нашу сотню, з котрою був також от. др. Степан Шухевич. Він розмовляв з селянами, які скаржились перед ним на безправства мадярських гузарів, що масово арештували невинних людей і майже без суду їх розстрілювали. Я зложив йому звіт з відбутої стежі і відійшов до своеї чети, щоб бодай троха відпочати. При відході він почастував мене доброю байдою хліба з маслом, котрий певно принесли ці селяни, що прийшли його відвідати.

По деяких пригодах дня 22. X. 1914 р. ми закватирували в Попелях. Та про відпочинок не було мови і цілу ніч ми були „маршберайт". Мене приділено до ґрупи пор. Рідля як вістового тому, що я володів німецькою мовою і в разі якої небезпеки я мав дати знати от. др. Шухевичові, як він має з півкурінем застосуватися. Хоч положення було досить грізне, але якось до рана то є до 23. X. 1914 р. не було нічого і доперва рано післав мене пор. Рідль до от. др. Шухевича з відомістю, щоб півкурінь був за годину готов до відходу, бо має перейти через гору Раточин до Опаки. Коли я прийшов до от. др. Шухевича, то він не спав. Сидів на кріслі убраний і студіював карту тої околиці. Я подав йому записку. Він прочитав записку і щось муркнув.

Заряджено збірку на толоці між горою Раточин і селом Попелями. Улани були вже зібрані. В тій хвилині москалі почали стріляти на нас шрапнелями. Хвилева метушня і ми інстинктовно біжимо в сторону ліса. Москалі не зробили нам великої шкоди, але кількох уланів поранили. Ми з відділом пор. Рідля з трудом передерлися через ліс до Опаки. Коли ми були в лісі перед Опакою, то якась стежа дала знати командантові артилєрії, яка заняла становище на дорозі в Опаці, що в лісі є москалі. Вони почали нас обстрілювати і булиб таки багато вирядили нам шкоди, якби не кількох уланів, що чвалом доїхали до команданта артилєрії зясовуючи йому суть справи і він заперестав огня.

Ми до Опаки не дійшли, а обсадили якусь гору і там перебули цілу ніч то є до рана 24. X. 1914 р. Ніч була дуже зимна, і ми таки добре померзли.

Дня 24. X. 1914 р. вечером півкурінь одержав приказ обсадити гору Кобилу Кота 820 м. на полудневий захід від села Опаки. Наша сотня обсадила сам верх гори від півночі, а сотня Вітовського від полудня. Долішний шкарп гори нижче нас обсадили кавалєристи з відділу пор. Рідля. Вони не мали полевого умундурування так, як ми, а були убрані в сині блюзи, червоні сподні і в чаках на голові. Ті ґальові мундури робили їм медвежу прислугу, бо ворог їх добре бачив і без трудности брав на мушку. Ми розвинули розстрільну так, що лежали головами вділ. Ніч була холодна, ми не мали коців, а лише цельти, які скоро пересякли мрякою і ми добре помокли.

Тому що ми були дуже перетомлені, голодні і холодні, ми хотіли дуже спати. Сотн. Будзиновський ходить від одного стрільця до другого і будить: „не спіть хлопці, бо вас москалі заберуть живих в полон". Його арґументи мало що помагали, бо ще він не відійшов 2—3 кроків, як розбуджений стрілець знов засипляв. Десь около 2. год. в ночі сотн. Будзиновський взяв мене зі собою, щоб помагати йому будити сплячих стрільців. Всі ми були дуже голодні, бо трудно було запастися харчами, а резервові порції вже давно були зїджені. Не мав і я нічого крім фляшки коняку, котру я уратував від неминучої заги-

Колишні учасники У. Г. А.
з села Добровідка коло Коломиї.

Стоять зліва: 1. Ботук Михайло, стрілець, 2. Ткачук Никола, стрілець, 3. Люхнич Василь, стрілець. — **Сидять зліва:** 1. Типчук Юрко, стрілець, 2. Ткачук Дмитро, стрілець, 3. Семків Василь, булавний, 4. Ткачук Михайло, вістун, 5. Ткачук Василь Ник., вістун.

белі під Попелями, наражуючись при її ратованню на нехибну смерть, за що випив я добру порцію від от. др. Шухевича. Та тепер стала вона в пригоді. Я виняв з наплечника фляшку, розкоркував і подав сотникові.

Нема чим закусити — каже сотник, — то й пити не будемо. Та на щастя надійшов чет. Цяпка. Ми добили з ним торгу. Я дам коняк, а він дасть закусити. Він приніс кавалок хліба і одну консерву для нас, а сам закусував цвібаком. При помочи деяких стрільців, ми з фляшкою скоро упоралися і загрілися.

Я не спав цілу ніч тому, щоб хто не вкрав мені штуца, котрого я дістав від пор. Рідля в Ясеници, як мене приділено до нього за вістового з нашого півкуреня. Всі УСС-и з нашої сотні, а навіть сам сотник мені завидували тому, що вони мусіли ще тягатись зі старими Верндлями. Так ми дочекалися ранку, то є 25. X. 1914 р.

Вітер зігнав мряку, котра нам далася через цілу ніч добре в знаки, дивимося, а перед нами на другім горбі москалів як овець. Почалась стрілянина. Москалі стріляючи в нашу сторону зсовуються вділ. До военного ремесла нас підготовлювано в ході, і найбільше труду в тім напрямі, доложив от. др. Шухевич. Тому ми мали вже деяке поняття про закопи. Ще в ночі ми повикопували собі ямки і наклали дернюг, щоб скрити голову. Та коли ми побачили купи москалів, ми повставали з укриття на ноги і давай до них стріляти. Вони скоро зсунулись вділ і пішли приступом на баґнети на відділ пор. Рідля. Почалася страшна різанина, котру ми перший раз бачили. Кавалерія, яка залишила коні за горою, до такої оборони не була приготована тому, що не мала баґнетів. Бились як льви. Одні прикладами розторощували голови ворогові, а другі сікли шаблями. Всежтаки під напором безчисленної маси почали подаватися взад. Ми від них віддалені около 150 кроків. Стріляємо без перестанку, аж

Колишні члени У. Г. А., учасники визвольних змагань зі села Устечка.

Від ліва І. ряд ззаду стоять: стр. Радинський Михайло, гарматчик Луговий Андрій, скоростр. Андрусяк Яким, скоростр. Щалінський Михайло, стр. Мендик Петро.

II. ряд: стр. Костюк Іван, стр. Сюсяйло Дмитро, гарматчик Юрків Яким, кіннотчик Онуляк Дмитро, стр. Триш Михайло, стр. Василишин Онуфрій.

III. ряд сидять: кіннотчик Кукрицький Петро, десятник піхоти Мандзюк Стефан, полевий листар Дідич Іван, гарматчик Соколовський Никола, вістун піхоти Соколовський Михайло, вістун кінноти Мандзюк Андрій, ст. стрілець скоростр. Довганюк Петро.

IV. ряд: скоростр. Подолюк Ільк, хорунж. Давибіда Дмитро, сотник отець Малофій Стефан, підхорунж. Безкоровайний Федір, стр. Гуменюк Іван.

Передні, лежачі: стр. Степцар Михайло, стр. Вістовський Никола.

цівки в крісах червоні, в купи помішаних людей. Крики і зойки страшенні. Маса побитих і покалічених. Кавалеристи біжать до нас. Пор. Рідль кричить з долини до нас, щоб ми хоронилися до ліса та в тій хвилі прошитий кулею в плечі паде. Лежить недалеко нас на траві в довгій кавалерійській кавової краски мантлі, судорожно стискаючи в руці шаблюку. З нами вже є кількох уланів і разом з нами стріляють до москалів. Вони полягали, а ми таки стоїмо, бо ліпше брати на ціль. Гора устелена трупами і раненими. Є вже кількох трупів стрілецьких. Деякі ранені стрільці рачки сунуться до ліса. Котрі ще здорові, стріляють, проклинаючи „верндлі", тому, що від горячі затинаються і не можна скоро ладувати. Мій штуц справляється таки добре. Не марную набоїв бо їх маю мало, тому прицілююсь добре і ані один не хибне.

Москалі вже коло нас. Сотня Вітовського відступила до ліса. Москалі стріляють на ліс шрапнелею. До мене біжить молоденький гарний хлопчина Олексівський, але поцілений кулею в чоло майже коло моїх ніг паде трупом. З ліса долітають до нас крики ранених стрільців. Ми ще тримаємося. Один москаль хапає мого товариша гуцула з Косова за полу мантлі і тягне його вділ, та в тій хвилі стрілець замахується прикладом і розторощує йому голову, а сам панічно біжить до ліса. Нас ще є 10 стрільців і кількох кавалеристів. Не видержуємо. Відстрілюючись назадгузь посуваємося до ліса. Недалеко, яких 50 кроків. За хвилинку ми в лісі. Перед нами страшна картина. Повно ранених і трупів. Найбільше від ворожих шрапнель і зломів дерев. Одному стрільцеві відірвало руку. Він щось говорить, але не розуміти його. Другий з розбитою головою. При помочі кавалеристів забираємо їх зі собою та не дійшли ми до краю ліса, як вони погинули.Назвищ їх не памятаю. Москалі в ліс не йдуть. Видно, що бояться, або мають якісь інші причини. Ми стримали москалів на довший час і тим дали змогу австрійським частинам хоч в части себе забезпечити, а то булиб усі попали в російський полон.

Коли ми дійшли до краю ліса, з наших старшин вже не було нікого. Мабуть скорше опустили гору. Коло нас перебігає хлопець чет. Цяпки і жалує, що відпас на горі ціле його майно, а найгірше, що пропали папіроси і 5 консерв. Питає, чи ми не бачили де чет. Цяпки.

Приходимо на край ліса. Нас небогато. Всього 14 і то половина ранених, перевязуємо одні другим рани. Дивимося, в долі повно війська і артилерії, готової до стрілу. До нас підходить старий сивий полковник і питається нас, до котрого полку ми належимо і хто говорить німецькою мовою. Я кажу йому, що ми є Український Леґіон і що я німецьку мову розумію. Він мене спитав, чи перед нами є ще які війська і чи москалі далеко. Коли я йому сказав, що нашого війська перед нами вже нема, і що ми останні опустили позиції, а москалі мабуть вже є в лісі, то він мов опарений побіг до гурту своїх старшин. Зчинилась страшна паніка, з того всього було тільки чути „рікцуґ, рікцуґ". Всежтаки деяким старшинам вдалось опанувати перестрашену товпу і розвинути розстрільну таки краєм ліса.

Гарматчики і обози роблять панічний відворот в сторону Турки. На місці залишають 8 гармат, котрих навіть не загвоздили. Дорога кепська, повно баюр. Обозники скидають з підвод мішками риж, щоб сяк так можна переїхати, маси кавалерійських коней без їздців, котрих побили москалі на горі Кобилі. Один вояк веде 3—4 коні. Такого ми ще не бачили. Якийсь мадярський старшина гонить мадярів до обсадження горбків, щоб сяк-так забезпечити відворот. Ми не чекаємо і йдемо в сторону Турки. Недалеко Ісаїв стрічаємо кількох стрільців. Посідали ми і вони нас гостять файковим тютюном. Куримо. Вони з чети Коника. Питаються, чи ми його не бачили. Вони вже на борзі і веселу пісню склали про нього. Цю пісню наводжу цілу:

Чуєш брате — товаришу!
Чуєш сумні вісти.
Виліз Коник[1]) на Кобилу[2]) і не може злісти.

Ми сміємось з тої пісні і доходимо до Ісаїв. Тут вже був сотн. Будзиновський, котрого в лісі потовкло. Він був дуже ослаблений, та якось на силу ми разом дійшли до Турки. Ті відділи, що їх ми залишили коло Опаки, москалі загорнули з цілим майже майном до неволі. — В Турці завдяки батьківській опіці нашого курінного отамана д-ра Шухевича нас нагодували, обділили папіросами, консервами і цвібаком і за його стараннями дня 26. X. 1914 в ночі ми виїхали до Страбичева на кількадневий відпочинок. В Страбичеві за „відвагу супроти ворога на фронті і за добру орієнтацію на стежах" мене іменовано вістуном і приобіцяно срібну медалю.

[1]) Ор. Коник, чет. сот. Будзиновського.

[2]) Кобила — гора біля Опаки.

Українська жінка у визвольній війні 1917—1920 р.

Написав: *Михайло Середа*, полковник Армії У. Н. Р.

(Продовження)

III

Йосипина Лисогорова

17-го листопада 1921-го року повстанчий загін ґенерала Тютюнника о год. 5-ій ранку зупинився на відпочинок в селі Малих Миньках. О годині 8-й полковник Лушненко нагло розбудив Тютюнника і трівожно попередив, що в околицях Миньків нишпорить большевицька кіннота. Ґенерал Тютюнник спокійно позирнув на Лушненка і кивнув головою з тим виразом, який казав, що жадних розпоряджень він не робить. Годину пізніш, о годині 9-ій полковник Лушненко вдруге розбудив Тютюнника з певним звітом про небезпечну активність ворога. Ґенерал Тютюнник мовчав. Поведінка Тютюнника свідчила про його душевний стан незрозумілої каталепсії в траґічний для повстанчого вояцтва день. Такий певно стан колись мав в Національнім Конвенті Дантон, політичний вожд французької революції. З високої трибуни промовці, союзники Робеспера, затягували Дантонові мотузка на шиї; однак він мовчав. Прекрасний промовець і незрівняний діялектик Дантон мовчав на здивування своїх приятелів і на задоволення ворогів. Можливо, що люди активного чину і залізної волі мають невичерпані резерви інтуіції. Можливо, що то інтуіція переконала Дантона, що жадного порятунку він мати не буде; можливо, що інтуіція попередила Тютюнника, що карта його бита.

Старшини на власну руку оголосили похід і вишикували козаків похідною кольоною повздовж вулиці. О годині 12-ій повстанчий загін вирушив з Малих Миньків в напрямку Великих Миньків. Хвіст кольони ще не виліз з вулиці села, як з прибічного лісу винеслася чвалом большевицька кіннота, кинулася навперейми і на крила повстанчої кольони, подерла її на острівки, силкуючись спіймати розгублених козаків у свої обійми. Оперативний мозок повстанчого рейду ґенерального штабу полковник Юрко Отмарштейн, який декілька днів позад висловив полковникові Ремболовичу свою скептичну зневіру в особу Тютюнника, мав нагоду свої сумнівні припущення обґрунтувати певними фактами. Повернувши, сидячи на коні, голову назад і спіймавши на очі хаотичну безпорадність кольони, він вдарив коня острогами, обігнав кольону з аванґардою і зник за горбком у гущавині багнистого лісу. Товаришили йому ґенерал Тютюнник, полковники Янченко, Сушко, Шраменко і кінна сотня поручника Харченка. Большевики як змії гасали повздовж кольони, рубаючи людей і грабуючи вози. Знайшлися старшини і козаки, які не розгубилися і не

Йосипина Лисогорова.

втратили притаманности: вони вибігли містком за річку Звіздаль, розсипалися на горбку навкола полковника Ремболовича і відчинили стрілянину з рушниць по большевицькій кінноті.

Останній траґічний акт листопадівського рейду наближався до кінця, як з Малих Миньків виплигнули широкі просторі селянські санки і понеслися навпростець по багнистому вигоні, ліворуч містка, який вже був поторощений ворожими стрільнами, наздогін за Повстанчим Штабом. На санках і побічних повозках стреміли в бойових позах дружина полковника Лисогора Йосипина і декільки вояків Немирівського полку. Тяжко ранений полковник Лисогор лежав на дні санок, у соломі. 10-го листопада він одержав від Повстан. Штабу завдання захопити стацію Човповичі поблизу Коростеня. На чолі повстанчого куреня Лисогор стацію здобув, алеж був при тім тяжко ранений. Йосипина винайняла на селі санки, поклала на санки чоловіка і простувала в аріерґарді кольони з твердим рішенням, що ні вона ні чоловік живцем в руки большевиків не дістануться. Була вона середня на зріст, струнка, з блідим круглим обличчям, темно русява з великими ясними очима, що завше палали юнацьким завзяттям.

— Мої прадіди, — згадувала на еміґрації Йосипина: — відбули польські повстання на активних ролях і певно добре далися в знаки російській адміністрації, бо були перенесені на заслання в „места не столь отдальония“; однак батьки мої, вже замешкували у Винниці, де я вчилася і провела дівочі літа“.

З першими гарматними вибухами світової війни покинула вона Винницю, і полинула на фронт в складі рухомого шпиталю. В осені 1917 року почувши про національне відродження на Україні і українізацію військових частин, вона залишає фронт і повертається до Винниці, де бере участь на всіх ділянках національної праці. Політичні події чергувалися з незвичайною бистротою. Центральна Рада, Ґенеральний Секретаріят, Гетьманат, повстання, Директорія... В часи протигетьманського повстання, коли сформувався був Немирівський полк, вона вступає до полку сестрою жалібницею. Однак внедовзі обовязки сестри жалібниці заступають їй баґнет і рушниця. Вона бере шлюб з командантом Немирівського полку Лисогором, зодягає на себе військовий одяг, на ноги важкі козачі черевики, на голову легеньку безкозирку, чіпляє до паска револьвер, а на рамено рушницю і поділяє з чоловіком всі бойові його пригоди і траґічні події нашої визвольної війни.

— На еміґрації я чула від деяких вояків докори і незадоволення, на адресу сестри жалібниці — скаржилася в таборі інтернованих Йосипина Лисогорова. — Ніби жіноцтво звязало на фронті наше муштрове вояцтво по руках і ногах. Очевидно, — жалкувала Йосипина: — ті вояки легковажно видали свій суворий присуд, поширивши його взагалі на всіх жінок, що трапилися їм під ноги на шляхах визвольної війни. Між українською жінкою, що присвятила своє життя визвольній ідеї, та українською жінкою, що опинилася по таборах фронтового запілля в постаті прикраси і розваги, безперечно не було нічого спільного.

Сестра Лисогорова мала підстави так говорити: її присутність серед козаків підчас бою на небезпечних місцях підносила їх витреваліcть, хоробрість, відвагу і моральний стан.

— Немирівці в бою помирають, алеж не відступають і до полону не даються, — казали вояки Немирівського полку точнісенько так, як говорила колись ґвардія Наполеона в бою під Ватерлоо.

В осені 1919 року Немирівський полк провадив завзяті бої з частинами Добровольчої армії. Під Бершадю полковник Лисогор кинувся на добровольців на пробій; однак одержав тяжку рану і звалився з ніг. Йосипина не втратила притомности: заховуючи нерви і спокій, вона на рушницях винесла зпід шаленого обстрілу раненого чоловіка.

Прикрі бої з добровольчими військами переполовинили полк на ранених і покалічених; друга половина опинилася в цупких обіймах тифу. Йосипина примушена була покинути рушницю і баґнет, знову зодягнути на себе фартушок сестри жалібниці і знову прибрати до рук лікарську поміч.

Могила полк. Отмарштейна на Калішськім цвинтарі.

— Глибокої осені 1919 року, оповідала Йосипина на еміґрації за дротами: — наш Уряд втратив свою територію. Війна набула партизанського характеру. Військове начальство примушено було тримати ранених і хорих вояків на возах. В запіллі з хорими на підводах прийшлося пережити часи далеко гірші від небезпеки на фронті; час від часу треба було зміняти коней, здобувати харчі і збільшувати валку на вози. Нещасні селяни, що на власній шкурі зазнали всякого лиха внаслідок світової війни, революційної завірюхи, протигетьманських акцій і нашої визвольної війни, рятували власне життя. Очевидно, що інстинкт самооборони примусив їх не тримати під рукою ні коней, ні харчів, ні фуражу; все це так мудро ховалося, що чужій людині було не під силу розшукати. Треба було заховати великий такт, забути про людську гідність і амбіцію, часами треба було натиснути на патріотичні і релігійні почуття селян, часами вжити суворих заходів, — все це робилося, щоб забезпечити покалічених і хорих необхідним для життя.

— Інколи моя жіноча душа, — признавалася сестра — не витримувала моральних мук; однак

стан душевної депресії тривав недовго: палка молитва вертала душевні сили і зміцнювала волю. На весні 1920 року полковник Лисогор видужав і з рештою козаків Немирівського полку, що лишилися в живих, був залічений до складу III-ої пішої Залізної Дивізії. Одержав він посаду коменданта бриґади, на якій стрінув його відступ Української Армії в напрямку Збруча в листопаді місяці 1920 р.

Минув рік еміґраційного життя, коли це в літі 1921 року ґенерал Тютюнник намислив повстанчий рейд в глибину України. Полковник Лисогор і дружина його Йосипина, які перебували в полоні визвольної ідеї, відгукнулися на запрошення Тютюнника, покинули табор і приєдналися до повстанчого загону. Відбувся траґічний листопадовий рейд, наш національний, а другий в історії анабазіс...

Широкі селянські санки, які 17-го листопада винеслися з Малих Миньків і простували ліворуч містка, спіймалися на очі червоній кінноті, що оперувала на селі і повздовж подертої кольони. Кіннота кинулася за санками в двох напрямках: наздогін і навперейми. Наблизившись до санок, большевики вигукнули: — „Товаріщі, остановітєсь! Совєтськая власть всєх мілуєт". Йосипина зорієнтувалася в незвичайних обставинах. Вона зрозуміла, що лишатися далі воякам на санках було страшною небезпекою: большевики перестріляли би всіх, немов померзлих куріпок на сніговій борозні. Подруге, навіть випадкові стріли могли покалічити коней і зупинити рух санок Вона зупинила коней, зігнала зі санок приголомшених козаків, розсипала їх навкола санок і строго скомандувала стріляти з коліна сальвами по большевиках. Перша стрілила вона і ранила під верхівцем коня, який повалився на сніг і почав рвучко копатися ногами. Пролунала сальва, ще раз сальва, ще сальва... Кіннотчики раптом зупинилися і видко було, що розгубилися... Вибухла нова сальва, ще раз сальва, ще сальва. Кіннотчики несамовито заметушилися і нагнали коней з поворотом. Йосипина, користуючись ментом, посадила вояків на санки, які знову нагнала наздогін Повстанчого Штабу.

Червона кіннота по дорозі очуняла, повернула і кинулася наздоганяти санки. Санки зупинилися. Сальва, ще раз сальва, ще сальва...

— Товаріщі, нє стрєляйтє! Сдавайтєсь! Совєтськая власть всєх мілуєт! — розпучливо запрошували большевики, тримаючись на пристойній віддалі. Однак знову нагналися за санками, коли вони рушили з місця. Починало сутеніти. Ворожа кіннота не тратила гумору і переслідувала санки до околиць села Матейки. Декільки разів зупинилися санки. Був забитий поручник Ковальський і тяжко ранено двох козаків.

— Я тримала в руці револьвер, — пізніше оповідала Йосипина Лисогорова, з наведеним курком. — Прийняла тверде рішення, що ні мене ні чоловіка большевики в свої руки не дістануть. Ворожа кіннота, переконавшися в безцільности своєї погоні, погрозила санкам нагаями, і вернула на Миньки. Санки наздогнали Повстанчий Штаб, з яким 20-го листопада о годині 5-ій ранку перейшли польський кордон. (Далі буде.)

ЮРКО ВАСИЛЬОВИЧ ОТМАРШТЕЙН, полк. Ґенерального Штабу Армії У.Н.Р. забитий в ніч з 2 на 3 травня 1921 р. Рисунок поручника Н-го в таборовій газетці в Каліші.

Коротка історія І. куреня Х-ої Бриґади

(КОЗАЦЬКОГО ЗАГОНУ ІМ. ҐОНТИ).

Подав: сот. *Михайло Климкевич* на підставі памятника Ірини Шміґельської-Климкевич.

Козацький Загін ім. Ґонти формувався у Києві. В склад його входили придніпрянці й галичани. У першій половині листопада прибув Загін під командою от. Долуда до Львова й взяв живу участь в боях. Після відвороту зі Львова перейшов Загін у Дунаїв, де переорґанізувався і доповнився галичанами. У тім часі складався Загін з 4. сотень, відділів кавалерії, розвідки, батерії, скорострілів і Першої Помочі. Дня 6. грудня вирушив Загін у такім складі під Львів.

Дня 10. грудня відбувся наступ на Брюховичі. Насамперед взято важний горб т. з. Лису Гору, де находилися бетонові окопи, опісля стацію Брюховичі, де захоплено панцирку. Після Різдва перейшов Загін до Північної Ґрупи під Куликів. У Куликові відійшов з Загону от. Долуд а команду частини обняв сотн. Михайло Климкевич, командант ІІ. Станиславівського Куреня. Станиславівський Курінь злучився з Козацьким Загоном ім. Ґонти в одну цілість крім батерії Карася, що стала окремим тілом.

З того часу творив ІІ. Станис. Курінь і Козацький Загін ім. Ґонти одну цілість під назвою І. Куреня Х. бриґади. Але в дійсности не належав ніколи стало до одної бриґади й Корпус кидав ним після потреби на ріжні фронти.

У половині січня заняв І. Курінь Х. бр. Старе Село і звів цілоденний бій під Добрусином. Опісля курінь наступав у напрямі Рави Руської і заняв село Пили, де добуто багату добичу у формі машинових крісів. Після Йордану перейшов курінь на короткий відпочинок до Ясниськ, але вже в перших днях лютого стояв на позиції по західній стороні Львова, на північ від залізничої лінії Львів — Городок. Слідували удачні наступи на Добростани, Великополе, Гартфельд, Речичани й Білу Гору. Під Великополем і Гартфельдом добуто величезну добичу у формі машинових крісів, метача мін, провіянтів і цілої Першої Помочі. При кінці березня важкі бої під Каменобродом, що був забезпечений 4. панцирками й машиновими крісами. Опісля операції під Городком, де І. Курінь Х. бриґ. сходиться з частинами УСС., які оперували по другому боці залізничого тору. За бої під Городком дістав курінь похвалу від Корпусної Команди й нагороду в формі сталевих шеломів для цілої частини.

На приказ Корпусної Команди остає на позиції під Каменобродом І. сотня, а решта куреня відходить під Яворів. Під Яриною при гостинці бій, де відкинено ворожий наступ протинаступом, опісля позиції в окопах під Лелехівкою, де ранено важко команданта ІІІ-ої сотні, чет. Терешкуна.

В самій половині квітня переходить курінь у Жовкву. Дня 18. квітня рушає на телефонічний приказ команди І. Корпусу до Сокаля, щоби усмирити збунтованих Шурмяківців. Перед самим Великоднем переходить курінь у Сокаль — Забуже, а зараз після Великодня на північний відтинок під Белз, де тримає позиції три неділі. Сотні окопуються у Будинині, Осердові і Цебловї, а штаб, сотня скорострілів і Перша Поміч розміщується у Мицові. З повищих позицій роблено часті випади до Бурґталю і Ворохти. На белзьких позиціях стрінувся курінь у перше з Галєрівцями. (Деякі Галєрівські старшини, захоплені у полон, говорили тільки по французьки). Під напором Галєрівців вицофалися два сусідні курені, що стояли праворуч і ліворуч І. Куреня, не маючи часу повідомити про це наш курінь, що був на середині.

Курінь тримав ще пів дня позицію, не знаючи зовсім, що Галєрівці їх окружають. Телефонічні звідомлення, що їх діставали, походили від Галєрівців, які підшилися під українські частини. Щойно біля 6. години з-полудня став курінь відступати на північний схід у напрямку Сокаля, відбиваючись увесь час. Команда в Сокалі вважала курінь за пропавший і хотіла вже палити мости на Бузі, бо всі інші частини були вже поза мо-

Скорострільці сот. Чарнецького під Львовом 1918 року.

Жидівська міліція в Підволочиськах з командантом міста пор. О. Ліщинським.

і починається відворот, підчас якого І. Курінь разом з іншими частинами Х. бриґади творить задню сторожу і зводить безустанні бої з наступаючим противником.

У тім часі вертає сотник Климкевич до І-го Куреня, а команду Х-ої бриґади обнимає сотн. Кондрацький. За Збручем бере І. Курінь участь в боях під Винницею, Калинівкою, Червоним, Бердичовом і Юревом, де здобуває большевицьке панцирне авто.

Під Бровками відходить з куреня сот. Климкевич до Винниці й обнимає команду Піхотного Вишколу І. Корпусу У. Г. А. а команду частини обнимає пор. Глібчук.

на Бузі, бо всі інші частини були вже поза мостами. На щастя вислав командант куреня кінних вістунів до Сокаля з вісткою, що курінь відбивається і відступає на Сокаль та щоби стрималися з паленням мостів. У ночі прибув курінь до Сокаля і заняв позиції здовж Буга. Щойно тоді спалено мости.

У тім часі відійшов командант Х-ої бриґади, сотник Тітлер а на його місце прийшов сотн. Климкевич. Команду І. Куреня обняв поручник Глібчук. Підчас загального відвороту відступає І. Курінь на південний схід від Тернополя і зводить бої під Ходачковом, Настасовом і Микулинцями. Слідують бої під Чортковом. Х. бриґада займає Вигнанку а з другої сторони ріки займають частини У. С. С. Чортків. Опісля слідує наступ І. Куреня на Теребовлю і заняття містечка. Відтак іде курінь разом з другими частинами Х. бриґади на Тернопіль. Після завзятого бою на південь від Тернополя займає Х. бриґада місто від півдня а І. Курінь входить один із перших до Тернополя.Вїзд команди Х-ої бриґади у місто стрічається з овацією населення. Опісля пересувається Х. бриґада на захід а частини її займають з великим розмахом Бзовицю, Сасів, Золочів і Нуще. Брак амуніції стримує розгін

Дальша історія І. Куреня звязана з тяжкими боями з частинами большевицької полудневої армії, що передиралася на північ. У цих боях поносить курінь важкі втрати. Дня 26. квітня 1920 р. гине під Людвиківкою пор. Павло Приймак, колишній адютант куреня, пізніше командант сотні.

Дальша доля І. Куреня подібна до долі всіх інших частин У. Г. А. Курінь перейшов всі страхіття від чотирокутника смерти й сипного тифу, аж доки останки його не опинилися у таборах за дротами.

Ґрупа б. стрільців У. Г. А., всі з Устечка, пов. Заліщики. — Сотня скорострілів Четаря Клима Стефанова в Чорткові.
Сидять зліва: Юрків Федір, Кукрицький Петро, Радинський Федір.
Стоять зліва: Анрусяк Стефан, помер в таборі полонених, Довганюк Петро, ранений, Андрусяк Яким, Скалат Михайло, Триш Лесь, помер в таборі полонених.

При VII-ій Бриґаді УГА

Написав: *П. Миговин*, б. пор. УГА
(Продовження)

Ми ввійшли до Мухавки із полудново-західньої сторони, із села Антонова — сільською вулицею і прийшли на головний гостинець Ягольниця — Тлусте. Цей гостинець йде попри східну часть села. При гостинці, при північнім краю села є самостійне господарство. Курінь дійшов до тої хати.

ною, полями засіяними найбільше пшеницею, почало йти осторожно повільним темпом вперед.

Ніхто з нас не знав, якими силами обсаджена Ягольниця. Одначе ми сподівалися, що сили ці невеликі — найбільше сотня-дві. За розстрільною йшли чети скорострілів. Штаб куреня йшов вздовж дороги.

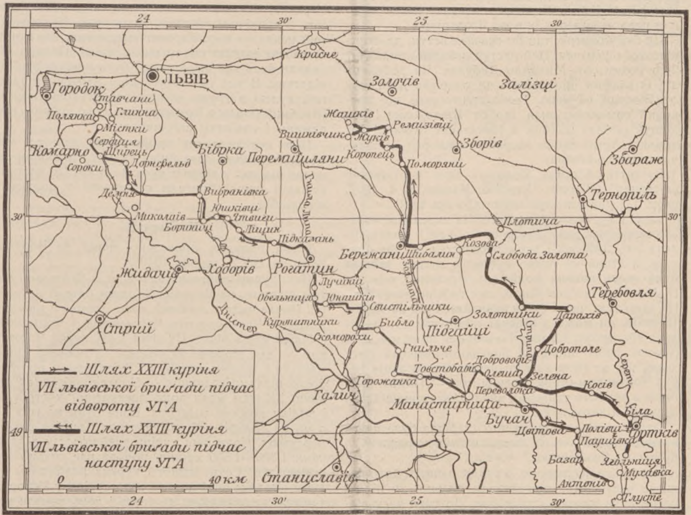

Рис. М. Кулицький.

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА.

Наступ на Ягольницю.

Тут застали ми полкового команданта сотника Михайла Дибуляка. Ми довідались, що Ягольниця занята вже поляками, а перед нами находяться задні стежі частин III-ої бриґади, які теж мають бути у відвороті. Сот. Дибуляк заявив нам, що „робимо наступ".

Наш курінь одержав наказ повести наступ на східну частину Ягольниці, опираючись лівим крилом на гостинець Ягольниця — Тлусте. На західну частину Ягольниці наступав наш I-ший курінь.

Вечоріло. Курінь почав виконувати наказ і двома сотнями пустився наказаним напрямом на Ягольницю. Стрілецтво сотень густою розстрільною

Так посуваючись полями — житами й пшеницями, з яких майже не видно було стрільців, дійшли сотні розстрільною під Ягольницю. Вже смеркалось. Опору з боку польських військ не було.

В Ягольниці була тоді всього одна польська сотня, яка виставила була стежу на полудневім краю Ягольниці при дорозі, де залізниця перетинає шлях Ягольниця — Тлусте. Є це близько залізничого двірця Ягольниця. Стежа заскочена нашою розстрільною в переполосі розбіглась. Нашим наступом, польські частини були дуже заскочені. Вони не сподівалися із нашої сторони ніякої протиакції. Та наш наступ був осторожний,

повільний. Стежа відступаючи взад, змогла заалярмувати решту залоги, так, що польські частини змогли свобідно, без втрат, відступити на північний край Ягольниці — за яр. Там осадовились вони кругом кількох хат, коло цвинтаря при шляху Ягольниця — Чортків.

Наша розстрільна перейшла згідно з наказом полку східну частину Ягольниці і задержалась над яром, що тягнеться із заходу на схід. Дальше наступати було годі, бо зробилася ніч — зовсім темно. Наші стежі ствердили, що польські відділи знаходяться на північнім краю Ягольниці, тому сотня пор. Клима Утриска одержала наказ вчасним ранком виперти їх поза Ягольницю.

Це був початок, так би сказати вступ, до чортківської офензиви. Цей наступ наказав командант 2-го полку сот. Михайло Дибуляк. Чи робив це він із власної ініціятиви і чи одержав наказ від от. Бізанца, не знаю. Треба припускати, що полковий командант знав, що от. Шепарович і Волощук робили заходи в Начальній Команді Галицької Армії, щоби здержати відворот і розпочати контрофензиву.

В статті „Отаман Волощук про чортківську офензиву" (Літопис Червоної Калини ч. 4. 1937, стор. 11) читаємо про цю подію ось що:

...Іще одно мушу зазначити. На передодні чортківського пролому на фронті 14-го[1]) полку піхоти (от. Дибуляк[2]), що належав теж до VII. бригади й стояв на право від мого полку, **зайшла була якась воєнна подія** (підчеркнення моє. — П. М.). Про що там йшло, вже собі не пригадую. Не знаю теж, чи ця **акція вивязалася під натиском Поляків, чи може з власної ініціятиви** от. Дибуляка або пполк. Бізанца[3]), який цей полк мав „під рукою", тобто поближче бриґадної команди. Зате знаю, що це була взагалі **перша боєва акція перед Чортковом** (підчеркнення моє. — П. М.), пройшла з великим успіхом і викликала серед війська значний підйом духа".

Отже треба ствердити, що „зайшла була якась воєнна подія" — це якраз наступ куренів 2-го полку, на Ягольницю.

Наступ на Ягольницю, а радше заняття його нашими частинами, причинився сильно до піднесення духа нашого стрілецтва. До того часу відступав наш курінь, не стрічаючись нігде з поляками. Останні бої куреня були ще під селом Полянкою коло Львова в часі великодної польської офензиви. Ми відступали раз за разом без боїв. Ми були змучені не боями, тільки безбоєвим відступом.

Стан наших частин до того часу малів, бо по дорозі „губилися" нам стрільці. Та важне, що все стрілецтво підупало було на дусі. Це зрозуміле. Ми тратили раз за разом рідні села, поля і опинились вже на малім клаптику землі. Отже нічо дивного, що дух у стрілецтві підупав. Із заняттям Ягольниці дух зневіри у стрілецтва зник. Із заняттям того місточка стрілецтво дістало більше охоти до воєнних дій. Підйом духа з кожним днем нашого маршу від Ягольниці і дальше, сильно скріплювався.

Наші курені занявши Ягольницю обсадили її стежами, до рана. Цілий вечір йшли в команді полку наради.

Як вже було зазначено, сотня пор. Клима Утриска, одержала наказ виперти ранком поляків із північної частини Ягольниці. Виконуючи цей наказ — пор. Утриско підсувався ще в ночі із своєю сотнею під польські стежі. Поляки обсадили були там кілька хат і були приготовані до відступу. В тім то наступі пор. Утриско поцілений кулею в груди, згинув геройською смертю. Покійний родом з Комарна, був дуже добрим, відважним і совісним старшиною.

Ціле передполудне пройшло на нашому відтинку спокійно. Зате йшла сильна стрілянина на право від нас у віддалі яких 4—5 км. Це частини сусідної нашої бриґади стрінулися з поляками й вели бій.

На Чортків.

Після полудня приказано марш на Чортків. Було це дня 8. червня 1919*).

Наш курінь вийшов кольоною із Ягольниці битим шляхом, на Чортків. За нами батерії артилерії. Почав падати дрібний дощ. Дорога й ціле передпілля Чорткова між Ягольницею і Чортковом є більш менш рівне. На який 1 км. перед Чортковом — від сторони Ягольниці — рівнина піднімається й творить височину. Ту височину, по обох боках шляху Ягольниця — Чортків, обсадили поляки. Звідтам мали вони прекрасний дострів — і виділи кожний наш рух. Вони були на горі — а ми на долині — й обсервували нас, без ніяких перешкод. Коли наш курінь знайшовся у віддалі яких 1.300—1.500 кроків, почали нас сильно обстрілювати. Сотні нашого куреня розбіглись по лівім і правім боці дороги в розстрільну і скорим темпом, не зважаючи на огонь і дощ, почали посуватись вперед. На право й ліво від нас, на полях видно було густі розстрільні наших частин, що наступали в тім самім напрямі, що й ми. На ліво, були частини 1-го полку нашої бриґади — на право частини III-ої бриґади. Позаду нас власні батерії.

На цілій рівнині видно було, як наше стрілецтво, здисципліновано, не зважаючи на ручний вогонь поляків, відважно напирало мокрими вже полями, на польські окопи. Наші батерії заняли боєві становища по обох боках гостинця і почали цільно обстрілювати поляків ґранатами. Влучні стріли наших гармат примусили поляків

[1]) Тоді називався ще, „2-ий полк Городок Ягайлонський" — назву 14 полк — одержав по чортківській офензиві — при реорґанізації Армії. — **П. М.**

[2]) Тоді ще сотник. Отаманом іменований по чортківській офензиві. — **П. М.**

[3]) Тоді ще отаман. Підполковником іменований по чортківській офензиві. — **П. М.**

*) Справляю отсим похибку дати: до села Мухавка, звідки почали ми наступ на Ягольницю, прибули ми 7-го червня, а не 6-го червня.

здержати ручний і скорострільний вогонь. Це дало змогу нашій піхоті підсуватись вперед. Як тільки розпічне польський скоростріл огонь — зараз дістане ґранатою нашої гармати і затихає. А польські скоростріли було видно дуже добре, бо як віддав серію стрілів — то зараз закурилося кругом нього від диму. Падав дощ — і дим стелився при землі та розходився дуже повільно. Наші гармати прямим обстрілом знищили польську лінію так, що поляки із значними втратами покинули в переполосі свої становища. А коли стріли польської піхоти замовкли й видно було, що вони вже відступають, наші батерії почали вчвал виїздити на горб, де були польські становища, і випередили вже навіть наші розстрільні, що не могли наздігнати вже відступаючих.

На відтинку нашого куреня, знайдено 3 російські скоростріли типу Максима. Їх залишили польські війська зараз за окопами, бо не могли їх по мокрій землі і траві тягнути, а нести не було часу й сили.

Наші батерії поїхали дорогою до Чорткова і були там скорше від піхотних частин. Піхота не могла наздігнати коней наших відважних гарматчиків.

Нашому куреневі дано напрям село Біла Чортківська, що на захід від Чорткова. Туди йдемо дальше розстрільною. Поля розмокли. Від мокрих трав і збіж, якими всі ми переходили, наша одіж перемокла до тіла. В черевиках також мокро. Але стрілецтво бадьоре й заохочене успіхом бою, йде скорим темпом вперед, не задержуючись.

Аж ось станули ми над берегом — пропастю. Ми вже над селом Білою Чортківською. Вже зробився вечір. У віддалі яких 1.500 кроків на право бачимо, як поляки поквапно відступають із Чорткова через ріку Серет поблизько залізничого моста. Доглянув це якийсь наш скоростріл і почав підганяти. Стріляв в місце, де переправлялися. Видно було між ними велике замішання. Одні біжать, інші падуть ще над берегом Серету.

Та зробилась уже темрява. Не видно вічого.

Над берегом захопила нас ніч. Дальше наступати розстрільною — не вказано — перше, що перед нами стрімка долина, а в долині село — а друге, що ніч — нічого не видно. Наказано збірку сотень. Але в запалі наступу богато стрільців збігло стрімким, височезним берегом в долину і доперва в ночі відшукали свої сотні у Білій Чортківській.

Наступ на Чортків і заняття його був світлою нашою побідою, що додала сильного духа і віри нашому стрілецтву у власні сили. Вище і нижче командування переконалося, що наші частини, хоч значно боевим числом поменшились, однак є здатні до активного військового ділання.

Заки ми зійшли стрімким берегом, покритим густими корчами до крайніх хат села Білої Чортківської, зробилася темна ніч. Тут ми заночували.

Боевий звязок з польськими частинами ми втратили. Темна ніч і болото не дозволили нам їх здоганяти. Зрештою не було й наказу до дальшого маршу.

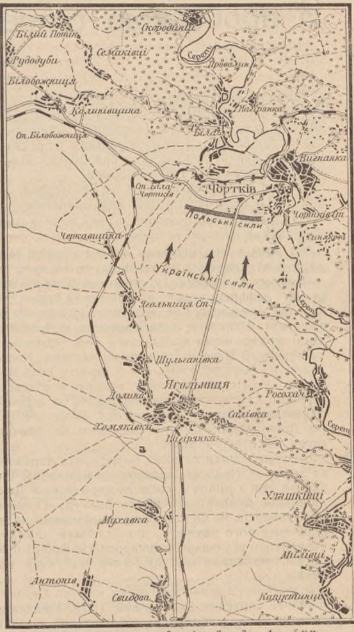

Міріло 1:150.000 0 1 2 3 4 5 км.

Мапа наступу У. Г. А. на Чортків. Рис. М. Кулицький.

В одній із крайних хат Білої Чортківської — під берегом, закватирувалось кількох старшин з куреня — в тім і я. Кругом нас — у найближчих хатах наші стрільці.

В Білій Чортківській зґрупувався цілий наш полк. Тут вже поповнили ми наші сотні і курені стрільцями того села. Ми забирали із собою мужчин від літ 18 до 35, себто тих, що обовязані були служити у війську, згідно із мобілізаційним наказом. Ми забирали й тих, що вже служили при Галицькім Війську і підчас нашого відвороту залишили наші частини. До того часу наші сотні числили по 70—80 стрільців. В Білій Чортківській доповнено стан сотень до приблизно 100 чоловіка в кождій сотні.

(Докінчення буде)

З пробоєвою сотнею УСС під Львовом

Спомин.

Написв: *Ф. Ш.*

(Докінчення)

Так ішов день за днем аж до ночі 4. І. 1919 р. коли то нас змінила якась частина з білими опасками на шапках. Тиждень позиційної війни коштував „Пробоєву“ знова пару ранених. Стан сотні був дуже малий. Доповнень не було ніяких. В той час сотня могла мати 60—70 людей.

В ночі примашерували ми до Кротошина, де 5. І. 1919 р. переглянув курінь пор. Білинкевич.

На Святий Вечір прийшов курінь до Жиравки. Там дістали ми гарні та добрі Свята.

9. І. 1919. курінь відійшов через Нагіряни, Милошковичі, Наварію, Годовицю, до Басівки, де змінив якусь частину. По дорозі в Наварії мав курінь дефіляду перед командантом ґрупи, до якої нас приділено, от. Бізанцом. Курінь ішов прекрасно. Найкраще ішла Пробоєва, якій от. Бізанц передав через врадуваного пор. Білинкевича подяку. В Наварії стрінули ми частини „Козятинської Бриґади“ УНР., яку з фронту наші нагнали і якої старались чим скорше позбутися. Кремезні хлопи, прекрасно виряджені, як військо показались нижче всякої критики. Лише артилєрія Дніпровської Дивізії трималась на причуд гарно, але про те пізніше.

В Басівці пішли сотні на позиції, під Лапаївку та Березину, Пробоєва залишилася в запасі. Я лазив по селі і пішов в гості до гарматчиків Дніпровської Дивізії, які завзято били на Скнилів та Кульпарків. Як би піхотинці-придніпрянці мали одну соту того завзяття, що їх брати гарматчики, булоб усе інакше скінчилося. На фронті був спокій, ми ждали наступу, який мав бути на днях.

В межичасі зайшли малі зміни в сотні. Ст. дес. Білий — справник, дес. Дужий і стр. Крушельницький — рахунковий та провіянтовий зістали звільнені. Білий кудись подівся, двох останніх відійшло до сотні. На їх місце пішов дес. Марків, незвичайно милий хлопець. Причиною змін були якісь непорядки узвязку з харчуванням сотні та доставами на Свята.

Приготування до наступу ішли повною ходою, старшини сиділи по цілих днях на позиціях та прослідкували терен наступу.

11. І. 1919. ще було темно, як Пробоєва пішла на позиції вздовж залізничого шляху Львів — Ходорів. Тихо ішли один за другим, час від часу свист гарматнього стрільна прошибав повітря понад головами. За нами розірвалася ґраната одна, друга. Минаємо сотні, які прилягли до насипу. Пробоєва іде перша, інші сотні за нею. Підходимо до будки ч. 4. Стій! Паде приказ: баґнет на кріс, розстрільна вперід руш! Ідемо в мряку зимового ранку. З боку чую острий та рішучий голос дес. Вендиша. Ідемо замерзлим полем, грудами, добре, що немає снігу. Від сторони Скнилова чуємо глухий гук, це наступає І. курінь. Ідемо можливо тихо. Вдалині сіріють доми Лапаївки. Підходимо чимраз ближче, вже хати перед нами. Ще хвилина і ми в селі. Нараз затріскотів ворожий скоростріл. Паде ранений хор. Пристай з криком: „Пробоєва вперед!“ Дикий крик... гурра... вперед... гук ручних ґранат, тріскіт стрілів, крик ранених, метушня, гук. Правдиве пекло. Пробоєва впала в заспане село, противник з просоння летів у руки пробоївцям, в хатах глухо гуділи кидані туди ґранати. За нами ішли сотні куреня з пор. Білинкевичем.

Курінь заняв Лапаївку, Кальтвассер, Зимну Воду, Зимну Відку, загнався під Рудно та під Суховолю. Однак сильні відділи противника, який висипався з двох панцирних потягів і втрачений звязок, примусили курінь відступити на вихідні становища. Ми вертали через ті самі села. Воріг мав великі втрати, але і наші втрати були немалі. Пробоєва залишилася в складі до 20 людей, а було нас до 60. Згинули Вендиш, Андрусишин, Мотиль і інші.

Зібрались ми в школі коло хор. Пристая, який лежав на ношах, пострілений, як діти коло тата. Сотенний відходить до шпиталя, людей нема, зі сотні залишилася лише горстка, чуємо, що це іде кінець Пробоєвої. За мало нас лишилося на чету не то на сотню. Чекаємо, що буде.

12. І. іду на ніч на службу на будку ч. 4., маю службу при телефоні з хор. Чичкевичем. Ніч минає спокійно. Ранком зміняє нас якась частина. Ми ідемо в запас до Годовиці. Там Пробоєву Сотню перемінюють в „Пробоєву Стежу“ У. С. С. та приділюють до нас відділ піхотних пушок з четарем Калитчуком. Чуємо, що це буде енерґійний старшина.

Котрогось дня заалярмували курінь і ми скорим маршем пішли до Басівки. Фронтова обсада пустила противника на свої становища, тоді сотні нашого куреня пішли в протинаступ і відібрали страчені позиції.

Пробоєва стежа виконала під проводом чет. Калитчука очайдушний випад на Лапаївку. Це була наша лебедина пісня. З випаду приніс я плащ подіравлений в девяти місцях та розбитий кулею черевик. Скоро потому пішов курінь до Семенівки, де стягались усі відділи У.С.С. Там остаточно розвязано пробоєву Стежу У.С.С., а людей розкинено по сотнях.

Такий був кінець Пробоєвої. Жаль нам був дуже великий розходитись, але „військо не мама, а служба не дружба“. Прийшло до виступу-протесту бул. Штайнера з чет. Калитчуком та це був кінець. Ми розбрились в II. курені У.С.С.

„Пробоєва“ це була мала але добірна сотня, якій дорівнювала в курені лише сотня „Гуцульська“. До кінця У.С.С. в травні 1920 р. не стрічав я ні разу таких людей, такого настрою, підйому

як у стрільців „Пробової Сотні". Бойова вартість „Пробоєвої" була дуже висока і нераз з признанням висловлювались про неї і свої і чужі. А вже була любимцем такої міри курінного команданта, яким був сот. Білинкевич, вояка з крови і кости. Він таки особисто любив „Пробоєву", а й пробоївці такоюж любовою віддячувались курінному.

Сотня в малому чисельному складі вийшла зо Львова, поза добровольцями з Ляшок, Сорік, Малехова, яких могло бути до 15 людей, та поза тою двацяткою добровольців з Чорткова, ніякі доповнення до неї не приходили. В боях сотня стерлася, наступ з 11. І. 1919. знищив її, і вчинив її цілком небоєздатною. Справа доповнень до фронтових частин в час боїв під Львовом була поставлена дуже зле.

Про старшин „Пробоєвої" можу писати таке, як і про всіх старшин куреня. Високе почуття обовязку, відвага, посвята, товарискість, сердечне відношення до стрілецтва, це були ціхи старшини УСС. у фронтових куренях. Пізніше пізнав я і старшин Коша та Вишколу УСС., але це вже була дуже велика ріжниця.

Для історії подаю командантський склад „Пробоєвої Сотні". Команданти сотні: хор. М. Мінчак, по нім бл. п. хор. О. Пристай. Четові: бл. п. пхор. Є. Чайківський, бунч. В. Олійник, бул. Штайнер. Підстаршини: безумно відважний Вендиш, дес. Марків, Тарнавський, Крупа, Кіт, Андрусишин, незрівнаний скорострільчик ст. дес. І. Мороз, Бігун та вже згаданий канцелярійний штаб як Білий, Дужий, Крушельницький. З назвиськ стрільців залишились мені в памяти такі як: Горондяк, Гринчишин, Свіляк, Бета, Калинчук, Вончамчин, Мотиль, Вовк, Щур, Магдій. Згадати мушу двох жидків, які робили з нами тяжку фронтову службу: т. з. Василь, молодий жидок літ 16—17, який десь загинув та чура хор. Мінчака. Згадати мушу і сотенного кухаря. Був це кремезний хлоп, сам гарний з гарними вусиськами. Був десь зпід Чорткова. Цей, коли чув про якийсь наступ, лишав кухню на божу волю і йшов з сотнею, щоб не назвали його „маркирантом".

Лесь Чорнявий.

І ВСТАЛА ТИ...

І вдарив дзвін сильний із криці кутий,
Завирував в крутіжі пяний світ,
Знялись до лету в бій грізні беркути,
Щоб стерти порох гнету довгих літ.

І станув Він, Твій лицар гордо й сміло
По-серед бур розбештаних вампір,
З вогнем в душі, з трівким сталевим тілом
І пив в сназі скровавлений простір.

Він не здрігнувся на згук і глум сатрапів.
З прапором цупко стисненим в руці
Ішов вперід — титан, борець завзятий
„Ти мусиш буть і жити як усі!.."

Він так казав. Слова тверді й рішучі,
Слова живі — борні нестримний чин —
І встала Ти, осяянна й блискуча,
Заслухана в синів побідний гимн.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Iв. III.

Топчибаша А. М-т. Зустріч з Симоном Петлюрою. „Тризуб". Париж 1932. 8°, ч. 22, ст. 2—8.

Т. П. Значіння Зимового Походу. „Око". Каліш 1921. 4°, ч. 9/10, ст. 1—3.

З порт. Ком. Укр. Армії ґен. Омеляновича-Павленка.

Т. П. Свято Залізного Хреста. „Око". Каліш 1921. 4°, ч. 11, ст. 13.

До укр. військової традиції.

Т. П. Спомини. „Око". Каліш 1921. 4°, ч. 21, стор. 2—4.

Кор. спомини про перебування 1919 р. зимою в проскурівському шпиталі підчас захоплення Проскурова денікинцями. Санітарна справа у війську.

Трагедія директора. „Діло". Львів 1934, ч. 196, ст. 1—2.

Убивство дир. Івана Бабія, б. команданта УГА на двірці в Ходорові.

Трагедія пролетарського письменника, що повірив у большевицький рай. Як арештовано і заслано на Сибір М. Ірчана. „Нов. Час". Львів 1937, ч. 95, ст. 8.

Бувший УСС.

Трагічні роковини. „Світ Молоді". Коломия 1936, ч. 6, ст. 1—2.

С. Петлюра.

III-й Всеукраїнський Військовий Зїзд. „Вільне Слово". Зальцведель 1917. 4°, ч. 98, ст. 1—2; ч. 100, ст. 2—3.

Передрук з „Роб. Ґазети".

Третій Всеукраїнський Військовий Зїзд у Київі. „Вістник СВУ". Відень 1917. 4°, ч. 179, ст. 773-775.

Третій Всеукраїнський Військовий Зїзд у Київі. „Гром. Думка". Вецляр 1917. 4°, ч. 87, ст. 1—2.

Третій Всеукраїнський Зїзд військових депутатів. „Розсвіт". Раштат 1917. 4°, ч. 80/81, ст. 1; ч. 82, ст. 1; ч. 85, ст. 1.

Третій Український Військовий Зїзд. Київ. Жовтень 1917 р. В центрі: С. Петлюра та М. Грушевський. „Гуртуймося". Прага - Горні Чорношиці 1933. 4°, ч. 10, ст. 25.

Світлина.

Третя бриґада. „Календарик Стрілець" на р. 1920. Бершадь 1920. 8°, ст. 28—29.

Дуже стисла історія, наполовину знищена цензурою.

III. Конференція Української Головної Еміґраційної Ради. „Гуртуймося". Горні Чорношиці 1934. 4°, ч. 2, ст. 6—7 (непаґіновані).

Згадки і про представників укр. війська.

Трильовський Кирило, др. До Львова. „Укр. Прапор". Відень 1914, ч. 23/25.

XI. 1918. Львів.

Трильовський Кирило, др. З моїх споминів. Початки стрілецької орґанізації і „Боєва Управа". „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів-Київ 1926. 8°, ст. 1—17.

Матеріяли до історії УСС-ів від заснования по кінець 1916 р.

Трильовський Кирило, др. Мої перші дні у З. У. Н. Р. „Літопис Ч. К.". Львів 1936. 4°, ч. 11, ст. 18—19.

Подорож на початку листопада 1918 р. до Львова. УСС.

13 лютого 1921 р. „Око". Каліш 1921, ч. 3, ст. 1-4.

Змістовна стаття істор. характеру про Сіру дивізію, спочатку 1-й козацько-стрілецький курінь, як перший відділ дивізії, на Чернигівщині боротьба на 2 фронти, опісля на Волині в 6 зап. дивізії, у Волин. ґрупі — 4-й Сірий полк, пізніше бриґада. Написана з приводу святкування трилітнього ювилею свого існування 12. II. 1921.

Тринайцять літ тому... „Неділя". Львів 1931, ч. 41 (161), ст. 2—4.

Львів у руках укр. війська. Настрої укр. населення. Укр. Нац. Рада перейняла державну владу. Жидівська невтральність.

За моноґрафією Олекси Кузьми: „Листопадові дні".

Триндик Федь. Війна і кохання. „Літопис Ч. К.". Львів 1937. 4°, ч. 5, ст. 9: Воєнні усмішки.

Військовий побут.

Триндик Федь. Війна і фамілія. „Літопис Ч. К.". Львів 1937. 4°, ч. 4, ст. 8: Воєнні усмішки.

Військовий побут.

Триндик Федь. Дивний „казус". „Літопис Ч. К.". Львів 1937. 4°, ч. 6, ст. 20: Воєнні усмішки.

Військовий побут.

359. (В 15-ті роковини геройської смерти борців за волю України під Базаром). „Нар. Справа". Львів 1936, ч. 47, ст. 2.

Історія події.

359 кривавих жертв за Україну. „За Державність". Збірник 3. Каліш 1932. 8° в., ст. 230—233.

Реєстр розстріляних у Базарі.

359 кривавих жертв за Україну. „Базар. 1921 — 21. XI. — 1931". Бібліотека Укр. Воєнно-Істор. Т-ва. Книжка 2. Каліш 1932. 8° в., ст. 155—159.

Реєстр розстріляних у Базарі.

Троцький М. Народ і армія. „Вістник пол., літ. й життя". Відень 1918. 4°, ч. 10, ст. 142—143.

Троцький М. Українсько-московські мирові переговори. „Вістник пол., літ. й життя". Відень 1918. 4°, ч. 23, ст. 355—356.

Трутенко, полк. 3-тя Залізна дивізія з початку Зимового Походу. 6. XII. 1919 — 7. I. 1920. [??]. 8°, ст. 12.

Спростування похибок у брошурі: Чижевський Г., полк. Коротка історія 3-ої Залізної дивізії. Каліш 1922.

Т. С. Калиновець (Зима 1915). „Світ". Львів 1917, ч. 2, ст. 18—20.

Т. С. Перемога Великого. „Студ. Голос". Варшава 1928, ч. 4, ст. 13—15.

С. Петлюра.

Тухолець. Мрія і дійсність. „Кал. Черв. Кал." на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 47—49. „Приятель Укр. Жовніра"" — кал. на 1923 р. Львів 1922, 8°, ст. 47—49.

Причинки до біоґрафії Ф. Черника, Вол. Загаєвича і Ант. Зеленого.

Тухолець. Тухоля. „Кал. Черв. Калини" на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 134—136; „Приятель Укр. Жовніра" — кал. на 1923 р. Львів 1922. 8°, ст. 134—136.

Життя в таборі полонених.

Т-ч Т., козак. З повстання в 1918 р. „За Україну". Каліш 1921. 8°, ч. 6/7, ст. 23—24.

Проти Гетьмана. Могилівські повстанці.

Тютюнник Юрко. До всіх українських вояків, перебуваючих на еміґрації. Вояки!... 15. серпня 1923 року. [?], 4° канцелярійна, 1 сторінка.

Заклик до повернення на Батьківщину.

Тютюнник Юрко. Жовта раса. (Спомини). „Кал. Черв. Кал." на 1924 р. Львів-Київ 1923. 8°, ст. 171—177.

Китайці у большевицькому війську проти Укр. Армії.

Тютюнник Юрко. Зимовий похід 1919—1920 рр. Частина I. Коломия-Київ 1923. 8°, ст. 99+1.

Другої частини не було.

Тютюнник Ю. З поляками проти Вкраїни. З передмовою і приміткою М. Любченка. ДВУ. 1924. 8°, ст. 102. Тираж 7000. Ціна 50 коп.

Тютюнник Юрко, гл. *Юртик.*

Тяжке положення українських полонених та інтернованих в Перемишлі. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 11—12.

Угрин-Безгрішний Микола. „Етапна ґімназія" Українських Січових Стрільців. (Спомини). Рогатин 1928. Видавництво „Журавлі". Ч. 6, серія 1.

Угрин-Безгрішний Микола. Кіш У. С. С. (Історичний нарис). „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 1, ст. 5—7.

Гронда, Замкова Палянка, Дубина, Камінка к. Скольного, Боднарів, Майдан к. Станиславова, Гнильче, Славятин, Свистільники, діяльність, особистости.

Угрин-Безгрішний Микола. Нарис історії „Українських Січових Стрільців". Перша частина (другої не було). Видавництво „Журавлі". Рогатин — Львів — Київ 1923. 8° м., ст. 126 + (2).

Угрин-Безгрішний Микола. Отаман УСС. Михайло Галущинський. „Літопис Ч. К." Львів 1931. 4°, ч. 11, ст. 3—5.

Особисті згадки. Причинки до біоґрафії.

Угрин-Безгрішний Микола. Софія Галечко. Пєса з життя УСС в III-ох діях. Рогатин — Київ — Львів 1925. 8°, ст. 52. Видавництво „Журавлі". Ч. 3. серія I.

Угрин-Безгрішний Микола. Українські Січові Стрільці. (В десятиліття 1914—1924). „Кал. Черв. Кал." на 1924 р. Львів — Київ 1923. 8°, ст. 36—51.

Іст. огляд — УСС-во до світової війни. Творення леґіону. Перші воєнні кроки. Замітніші бої. УСС на Вел. Україні аж по 1920 р. включно. З іл.

У двацятиліття. „Кал. Черв. Кал." на 1937 р. Львів 1936. 8°, ст. 1—2.

Вступ до календаря, згадується і про українську армію.

Удовиченко Олександер, ґен. шт. ґен.-хор. Від Дністра до лінії перемиря і відворот за Збруч. Бойові чини Правої ґрупи армії УНР (15 вересня — 21 листопада 1920 р.).

„За Державність". Збірник 5. Каліш 1935. 8° в., ст. 76—123; Збірник 6. Каліш 1936. 8° в., ст. 77—109; Збірник 7. Каліш 1937. 8° в., ст.

Удовиченко О., ґен. Загибель студентського Куріня під Крутами. „Військова Справа". Париж 1928, ч. 2, ст. 5—8.

Удовиченко О., ґен. Козак Сергій Кравченко „Літопис Ч. К." Львів 1935. 4°, ч. 9, ст. 18—20.

VIII. 1920. З. зал. кін. п. С. Жизномир. Побут.

Удовиченко О., ґен. Перша боротьба за Київ. (1917—1918). „Військова Справа". Париж 1927 — 1928, ч. 1, ст. 8—14.

Удовиченко Ол., ґен. шт. ґен.-хор. Форсування Дністра під Городницею. (14 вересня 1920 року). „За Державність". Збірник 4. Каліш 1934. 8° в., ст. 190—200.

З 2 іл. і 1 схемою. В кінці Додатки — 6 копій з оригінальних документів до описуваної події.

Уесес. Шляхами української державности. (З приводу 20-літнього ювилею Уессів). „Січ". Прага 1935. 4°, ч. 3/4, ст. 2—4.

—ук. Великі роковини. Свято з нагоди 15-ліття виступу Української Армії в „Зимовий похід". (6. XII. 1919 — 5. V. 1920). „Нов. Час". Львів 1934, ч. 286, ст. 5.

Україна на мирових переговорах. „Вільне Слово". Зальцведель 1918. 4°, ч. 4, ст. 1—2; ч. 5, ст. 1, ч. 10, ст. 1.

Берестейський мир, перебіг пертрактацій.

Україна і большевики. „Вільне Слово". Зальцведель 1918. 4°, ч. 4, ст. 2; ч. 5, ст. 2; ч. 8, ст. 2—3; ч. 9, ст. 2; ч. 10, ст. 2—3; ч. 12, ст. 3—4.

Воєнний конфлікт і розвиток його.

Україна про полонених. „Вістник пол., літ. і життя". Відень 1918. 4°, ч. 18, ст. 274—275.

Заходи для поліпшення стану і позвернення до дому.

Українець. Думки про будову наших військових сил. „Воля". Відень 1920. т. 2, ч. 4, ст. 165—170.

Українець. (Василь Біднов). Не плачем, а мечем! Коротенький нарис з історії шостимісячного походу Української Народньої Республиканської Армії в большевицькому запіллю під керуванням ґенерала Омеляновича-Павленка. „Козацька Думка". Штадармія (Станиславів), ваґон „Редакція". 1920, чч. 10, 11 і 12.

Українська анабазіс. В 8-му річницю переходу УГА за Збруч. „Рада". Львів 1927, ч. 57, ст. 1.

Українська армія. „Розсвіт". Раштат 1918. 4°, ч. 2, ст. 2.

Наказ про однострій.

Українська Боєва Управа. „Кривавого Року", альманах. Відень 1917. 8° м., ст. 176—179.

Повстання її, орґанізація, задача, діяльність.

Українська делеґація до полонених в Німеччині. „Розвага". Фрайштат 1918. 4°, ч. 14, ст. 5.

Орґанізація частин.

Українська делеґація Східньої Галичини в Ризі. Ноти делеґації до мирової конференції. Постанова Найвищої Ради з 16. липня 1919 в справі Східної Галичини. Відень 1920. 16°, ст. 16.

Українська Директорія. Історія орґанізації повстання. „Відродження". Київ 1919, ч. 216.

Українська леґія в Італії. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 20.

Орґанізація.

Українська місія Червоного Хреста. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 16.

Проти тенденційних інформацій.

Українська Народня Армія не має помсти до всіх обдурених московськими комуністами. Видання Міністерства Преси і Інформації. (?) (1919). 1 вид. ч. 4; 2 вид. ч. 20; 3 вид. ч. 27.

Листок.

Українська Народня Республика й мирова справа. „Вістник пол., літ. і життя". Відень 1918. 4°, ч. 112, ст. 10—12.

Берестейський мир.

Українська нота з приводу наїзду Денікіна на Україну. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 15.

Українська орґанізація полонених фрайштатського табору про сучасний момент на Україні. „Вістник пол., літ. і життя". Відень 1918. 4°, ч. 8, ст. 107—110.

Постанова.

Українська сотня в Шанхаю. „Діло". Львів 1935. ч. 317, ст. 5.

Сформована пп. Вонсовичем і Тоцьким в 1935 р. За „Мандж. Вістником".

Українське військо. „Вільне Слово". Зальцведель 1917. 4°, ч. 47, ст. 3. Українське життя.

Справа про творення укр. полку на спільнім за-

сіданні Ради депутатів укр. военного Округу і Ради робітничих депутатів в дню 3. V. 1917 р.

⁂ *Українське* військо і його традиція. „Кал. Черв. Кал.“ на 1935 р. Львів 1934. 8°, ст. 3—4.

Конечність військової традиції.

Українське шкільництво на Поліссі в минулому і теперішному. „Діло“. Львів 1934, ч. 204, ст. 2—3; ч. 205, ст. 3—4; ч. 206, ст. 3—4.

УСС.

Український військовий зїзд. „Вільне Слово“. Зальцведель 1917, 4°, ч. 50, ст. 3 „Укр. Життя“.

Перший зїзд, інформації за ґазетами.

Український військовий зїзд. Вістник СВУ. Відень 1917, 4°, ч. 155, ст. 386—388.

Український військовий зїзд. „Вільне Слово“. Зальцведель 1917, 4°, ч. 56, ст. 3—4.

Другий, інформації за ґазетами.

Український Військовий Зїзд у Київі. „Вістник СВУ“. Відень 1917. 4°, ч. 156, ст. 402—404.

Український військовий зїзд у Київі. „Розсвіт“. Раштат 1917, ч. 42, ст. 1.

За „Ділом“.

Український військовий зїзд у Київі. „Гром. Думка“. Вецляр 1917, 4°, ч. 41, ст. 1—2; ч. 44, ст. 1—2.

Український військовий зїзд у Москві. „Розсвіт“. Раштат 1917, 4°, ч. 79, ст. 1; ч. 82, ст. 1.

Український Військовий Революційний Комітет. „Відродження“. Київ 1919, ч. 214.

Український військовий рух. „Вістник СВУ“. Відень 1917. 4°, ч. 29 (159), ст. 461—462.

Справа націоналізації війська в Одесі. Укр. полки ім. Сагайдачного і Гонти. Вільне Козацтво. Полк ім. гетьмана Б. Хмельницького.

Український Громадсько-Допомоговий Комітет у Румунії. (Відозва:) Допоможіть! Традиція продовжується. „Гуртуймося“. Прага — Чорні Чорношиці 1933. 8° в., ч. 10, ст. 4-а окладинки.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ.

З цим числом висилаємо чеки Промислового Банку та просимо П. Т. Передплатників прислати ними біжучу передплату за IV. чвертьрік 1937 року.

Залягаючих з передплатою П. Т. Передплатників просимо впродовж місяця жовтня вирівнати залеглости. Якщо це не станеться, попереджуємо, що дальшу висилку журналу стримаємо.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IX. річник / Число 9. / Вересень 1937.

ЗМІСТ:

Редаґує: *В. Софронів-Левицький*. Відповідальний редактор: *Петро Пеїка*. З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка.